

TAALEN REKENEN IN HET VO EN MBO

Activiteiten en middeleninzet

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

TAAL EN REKENEN
IN HET VO EN MBO
Activiteiten en middeleninzet

- eindrapport -

Auteurs:
Kees van Bergen
Marja Paulussen
Bjørn Dekker
Peter Krooneman
John van Leerdam

RegioPlan
Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
Tel.: +31 (0)20 - 5315315

Amsterdam, juni 2016
Publicatienr. 16021

© 2016 Regioplan, in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Regioplan.
Regioplan aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

INHOUDSOPGAVE

Managementsamenvatting	I
1 Inleiding	1
1.1 Achtergrond.....	1
1.2 Onderzoeksaanpak.....	2
1.3 Leeswijzer	4
2 Rekenen en taal in het voortgezet onderwijs	5
2.1 Extra Activiteiten voor rekenen en Nederlandse taal.....	5
2.2 Rekenen.....	7
2.3 Nederlandse taal.....	13
2.4 Ingezette versus ontvangen middelen	17
3 Rekenen en taal in het mbo	19
3.1 Inleiding.....	19
3.2 Extra activiteiten voor rekenen en Nederlandse taal	19
3.3 Rekenen.....	23
3.4 Nederlandse taal.....	28
3.5 Casestudies: ontwikkelingen en sturen op resultaten.....	33
3.6 Ingezette versus ontvangen middelen	34
4 Nabeschuiving	37
Bijlagen	39
Bijlage 1 Format voor het inhoudelijk verslag.....	39

MANAGEMENTSAMENVATTING

In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft RegioPlan in het voorjaar van 2016 een onderzoek uitgevoerd naar de besteding van de aanvullende middelen voor Nederlandse taal en rekenen in het voortgezet onderwijs (vo) en in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Het doel van het onderzoek was een beeld te krijgen van welke extra activiteiten de scholen en instellingen in de periode 2008-2015 hebben ondernomen en welke inzet van middelen daarmee gemoeid is (geweest). Om daar een goed inzicht in te verkrijgen, is een onderzoeksrapport gehanteerd die bestond uit de volgende stappen:

1. een deskresearch en deskundigeninterviews;
2. casestudies op elf vo-scholen en zes mbo-instellingen;
3. een enquête, die is ingevuld door 227 vo-vestigingen en 34 mbo-instellingen.¹

Hieronder vatten we de resultaten per sector samen.

Voortgezet onderwijs

Extra activiteiten die de scholen met de aanvullende middelen voor Nederlandse taal en rekenen hebben ondernomen

Nagenoeg alle aan de enquête deelnemende vestigingen zeggen extra activiteiten te hebben ondernomen. Op het merendeel van de vo-scholen zijn aparte rekenlessen ingevoerd en worden er vaak (ook) extra ondersteuningsuren aangeboden. Er zijn leermethoden aangeschaft en er wordt digitaal oefenmateriaal gebruikt. Op vrijwel alle scholen wordt het beginniveau voor rekenen getoetst en worden vervolgmetingen gehouden.

Daarnaast zijn er op veel scholen ook extra activiteiten voor Nederlandse taal ondernomen, zij het op minder scholen dan bij rekenen. Het beeld van het soort extra activiteiten komt ongeveer overeen met dat van rekenen, behalve dat er minder scholen zijn die extra taallessen hebben ingevoerd. Voor Nederlands blijft het vaak bij de reguliere uren die al op het rooster stonden.

Bereik van de extra activiteiten

Het percentage leerlingen waarop het lesaanbod, de ondersteuningsuren en de start- en vervolgtolsten zijn gericht, ligt bij rekenen gemiddeld op respectievelijk 64, 20 en 78 procent. Bij Nederlandse taal ligt het lager: gemiddeld op respectievelijk 22, 16 en 64 procent.

Er zijn duidelijke verschillen per schoolsoort. Het gemiddelde percentage leerlingen dat aparte rekenlessen krijgt aangeboden, is significant hoger op schoolvestigingen met vmbo en met vmbo/havo/vwo en lager op scholen die

¹ De enquête is uitgezet onder alle vo-schoolvestigingen en alle bekostigde mbo-instellingen. De respons was respectievelijk achttien en vijftig procent.

alleen havo/vwo aanbieden. Op schoolvestigingen die alleen vmbo aanbieden, krijgt een groter deel van de leerlingen extra uren taal of bijspijker-/ondersteuningsuren. Verder wordt op schoolvestigingen voor praktijkonderwijs en voor vmbo een groter deel van de leerlingen getoetst (startniveau, ontwikkeling) voor Nederlandse taal en rekenen dan op andere schoolvestigingen.

Kosten van de extra activiteiten

Met de extra activiteiten is ureninzet van docenten en van coördinatoren en coaches gemoeid. Daarnaast is op een deel van de scholen ingezet op (verdere) professionalisering van het personeel. Voor rekenen gaat het in het schooljaar 2015-2016 gemiddeld per schoolvestiging om een inzet van ongeveer 1 fte. Voor taal om een inzet van gemiddeld ongeveer 0,5 fte. In totaal komen we daarmee voor het schooljaar 2015-2016 per schoolvestiging op een geschatte gemiddelde personele last van circa € 119.000. Daarbovenop hebben de schoolvestigingen nog jaarlijkse kosten die niet met de personele inzet te maken hebben. We schatten die kosten op circa € 17.000 per jaar. Het totaalbedrag (€ 136.000) op basis van het onderzoek komt hiermee ruim hoger uit dan het bedrag dat via de verschillende regelingen beschikbaar is gesteld.

De scholen gaan dus duidelijk binnen hun eigen budgetkaders op zoek naar de gewenste opzet van hun reken- en taallessen en de daarbij behorende personele en materiële inzet, en houden daarbij geen rekening met de hoeveelheid ontvangen extra middelen.

Verbetering van onderwijs en vaardigheden

Op de vraag of het rekenonderwijs door de uitgevoerde extra activiteiten is verbeterd, antwoordt bijna twee derde van de respondenten dat dat sterk of zeer sterk is verbeterd. Op de vraag of ook de rekenvaardigheden van de leerlingen zijn verbeterd, spreekt iets minder dan de helft van een (zeer) sterke verbetering.

Op de vraag of het onderwijs in de Nederlandse taal en de taalvaardigheden door de uitgevoerde activiteiten zijn verbeterd, spreekt ruim de helft van de respondenten van enige verbetering en een kleine twintig procent van een sterke verbetering.

Specifiek voor rekenen leken in de casestudies de scholen die veel uren inzetten ook wat betere resultaten te halen. Maar desondanks vinden de scholen dat de uitkomsten soms tegenvallen, vooral in het havo en de beroepsgerichte leerwegen.

De meeste bezochte scholen hanteren voor rekenen inmiddels wel adaptieve ondersteuningsvormen. Er wordt daarbij regelmatig getoetst en ingespeeld op specifieke achterstanden van individuele leerlingen.

Uit de cases komt daarnaast ook naar voren dat het vasthouden van de motivatie van leerlingen een belangrijke zorg is, nu een harde exameneis bij vmbo en bij havo momenteel nog niet aan de orde is.

Middelbaar beroepsonderwijs

Extra activiteiten die de instellingen met de aanvullende middelen voor taal en rekenen hebben ondernomen

Alle aan de enquête deelnemende instellingen zeggen extra activiteiten te hebben ondernomen. Op het vlak van rekenen zijn op bijna alle instellingen aparte rekenlessen ingevoerd en worden ook zeer vaak extra ondersteuningsuren aangeboden. Er zijn methoden aangeschaft of (zij het in mindere mate) zelf ontwikkeld en er wordt gebruik gemaakt van digitaal oefenmateriaal. Op het merendeel van de instellingen wordt het startniveau voor rekenen gemeten, en op een iets kleiner deel van de instellingen vinden (ook) vervolgmetingen plaats. Nagenoeg alle instellingen namen deel aan de pilotexamens rekenen. Al deze activiteiten hebben op driekwart van de instellingen extra uren inzet voor docenten en coördinatoren/coaches meegebracht. Ook wordt er door veel instellingen ingezet op de (verdere) scholing van personeel.

Op het gebied van taal zien we ongeveer hetzelfde beeld als bij rekenen, maar zijn de percentages instellingen met extra activiteiten iets minder hoog.

Bereik van de extra activiteiten

De extra rekenactiviteiten zijn op ruim de helft van de instellingen gericht op alle studenten. Op een bijna even groot deel zijn ze vooral gericht op studenten met een vermoedelijke of geconstateerde achterstand. De extra taalactiviteiten zijn in ruime meerderheid gericht op alle studenten.

Ruim driekwart van de instellingen zet meer extra activiteiten in in de beroepsopleidende (bol) dan in de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). Van bbl-studenten wordt meer zelfwerkzaamheid verwacht: zij moeten vaker thuis aan de slag, veelal met digitaal oefenmateriaal.

Vooraf binnen de domeinen Zorg en welzijn, Voedsel, natuur en leefomgeving, Economie en administratie en in de Entreeopleiding vinden relatief veel rekenactiviteiten plaats. Relatief veel taalactiviteiten vinden plaats in de Entreeopleiding en de domeinen Voedsel, natuur en leefomgeving en Economie en administratie.

Kosten van de extra activiteiten

De instellingen zijn vanaf 2011 echt begonnen met het uitbreiden van het les- en ondersteuningsaanbod. Sinds dat jaar gaat ruim de helft van de ingezette middelen naar de activiteiten die te maken hebben met extra onderwijstijd voor rekenen en taal. Het andere deel wordt min of meer gelijkmatig verdeeld over aanpassingen in de pedagogiek en didactiek, faciliteiten en beleids- en communicatieactiviteiten.

Op basis van de specificaties van de extra activiteiten in de toelichtingen bij de jaarrekening² komen de uitgaven in het mbo gemiddeld uit op 0,8 tot 1,2

² Toelichtingen aangeleverd via het format voor het inhoudelijk verslag dat in de Regeling intensivering taal en rekenen mbo mbo is opgenomen.

miljoen euro per instelling. Dat is hoger dan de extra toegekende bedragen. Kijken we naar de in de jaarrekeningen³ zelf opgevoerde uitgaven dan komen die echter wat lager uit. Een analyse van de jaarrekeningen laat zien dat na een opstartfase in 2010 en in 2011 een steeds groter deel van het jaarlijks beschikbare budget is besteed aan de extra activiteiten voor rekenen en taal (tot circa 95 procent in 2014). Daarbij merken we op dat de instellingen de middelen ook mochten doorschuiven en meenemen naar latere jaren en de middelen die in 2014 niet waren besteed naar het investeringsbudget van de kwaliteitsafspraken.

De instellingen schrijven in hun jaarrekening minder toe aan uitgaven uit de geormerkte middelen dan in de eerder genoemde toelichtingen. Het is blijkbaar moeilijk een harde scheiding te maken tussen de bestedingen uit de intensiveringssubsidie en uit de reguliere middelen. In de keuzes voor extra activiteiten lijken ze meer te worden geleid door onderwijskundige overwegingen dan door de kaders van de beschikbaar gestelde gelden.

Verbetering van het onderwijs en de vaardigheden

Zeven op de tien respondenten vinden dat het rekenonderwijs op hun instelling door de uitgevoerde extra activiteiten (zeer) sterk is verbeterd. Over de verbetering van de rekenvaardigheden is men minder uitgesproken: vier op de tien vinden de rekenvaardigheden (zeer) sterk verbeterd.

Bij het Nederlandse taalonderwijs is het beeld anders. Hier zijn vier op de tien respondenten van mening dat het taalonderwijs op de instelling door de uitgevoerde activiteiten sterk verbeterd is, en ongeveer een kwart van de respondenten is van mening dat de taalvaardigheden sterk verbeterd zijn.

De voor de casestudies bezochte instellingen zoeken in de meeste gevallen nog naar manieren waarop ze het onderwijs en de resultaten voor zowel Nederlandse taal als rekenen verder kunnen verbeteren. Daarbij zoeken ze naar de juiste aanpak en naar de succesfactoren voor het taal- en rekenonderwijs.

In hun zoektocht hebben ze ook behoefte aan goede sturingsinformatie.

De discussie over het uitstellen van het meetellen van het resultaat van het rekenexamen voor de slaag-zakbeslissing speelt daar doorheen, en is iets wat de instellingen uit de casestudies zorgen baart. Ze zien een dreigend verlies aan draagvlak en motivatie onder de studenten, maar ook onder de teams.

³ Beschikbaar voor bijna alle instellingen.

1 INLEIDING

In opdracht van het ministerie van OCW heeft Regioplan in het voorjaar van 2016 een onderzoek uitgevoerd naar de besteding van de aanvullende middelen voor taal en rekenen in het voortgezet onderwijs (vo) en in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Het doel van het onderzoek was een beeld te krijgen welke activiteiten bekostigde scholen en instellingen in de afgelopen jaren hebben ondernomen en welke inzet van middelen daarmee gemoeid is (geweest).¹

Voor het onderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Welke activiteiten hebben de scholen/instellingen met de aanvullende middelen voor taal en rekenen vo en mbo ondernomen?
- Wat was het bereik van de activiteiten?
- Wat hebben deze activiteiten bij benadering gekost?
- Welke verschillen zijn er in activiteiten en kosten tussen onderwijssoorten vo of sectoren/opleidingen mbo? Zijn er verschillen naar samenstelling van de leerlingen, studentenpopulatie?
- Is het taal- en rekenonderwijs volgens de scholen/instellingen door deze activiteiten verbeterd? Welke concrete aanwijzingen zijn er voor de verbetering?

1.1 Achtergrond

Sinds 2008 worden er zowel in het vo als in het mbo aanvullende middelen verstrekt ten behoeve van de verhoging van de kwaliteit van het taal- en rekenonderwijs. Voor beide sectoren geldt dat er in de periode 2008-2015 sprake is geweest van verschillende regelingen. Een belangrijk verschil is echter dat het in het mbo grotendeels om geormerkte middelen ging, en in het vo niet.

Voortgezet onderwijs

- In de periode 2008-2011 gold de Regeling kwaliteit voortgezet onderwijs (een uitwerking van de Kwaliteitsagenda vo). Het ging bij deze regeling om een bedrag van gemiddeld 55,75 miljoen per jaar, waarvan gemiddeld 8 miljoen bestemd was voor taal en rekenen.
- In de periode 2012-2014 werden de aanvullende middelen uitgekeerd onder de Regeling prestatiebox voortgezet onderwijs (een uitwerking van het in 2011 gesloten Bestuursakkoord vo). Het ging bij deze regeling om een bedrag van gemiddeld 124 miljoen per jaar, waarvan gemiddeld 8 miljoen bestemd was voor taal en rekenen.
- Voor de periode 2015-2017 geldt de Regeling prestatiebox voortgezet onderwijs 2015-2017 (een uitwerking van het in 2014 gesloten Sectorakkoord vo). In 2015 is via deze regeling 176 miljoen beschikbaar gesteld, waarvan 4 miljoen bestemd was voor taal en rekenen.

¹ Het gaat hier om middelen die daadwerkelijk zijn besteed aan de verbetering van taal- en rekenonderwijs.

Middelbaar beroepsonderwijs

- *In 2008 en 2009 werd aan het mbo respectievelijk 8,7 en 7 miljoen beschikbaar gesteld ten behoeve van taal en rekenen.*
- *In de periode 2010-2014 werden de aanvullende middelen voor taal en rekenen uitgekeerd onder de Regeling intensivering Nederlandse taal en rekenen mbo. In het kalenderjaar 2010 was hiervoor 58 miljoen beschikbaar. De bedragen voor de kalenderjaren 2011 tot en met 2013 (51,6 miljoen in 2011 en 2012 en 52,3 miljoen in 2013) werden telkens voorafgaand aan het kalenderjaar bekend gemaakt. In het in het kalenderjaar 2014 was er 52,6 miljoen beschikbaar. Het ging bij deze regeling om geormerkte middelen, waarvan de besteding in het jaarverslag moest worden verantwoord.*
- *Voor de periode 2015-2018 geldt de Regeling kwaliteitsafspraken mbo, die is verbonden aan het Bestuursakkoord mbo 2014. Om in aanmerking te komen voor de extra middelen die onder deze regeling worden uitgekeerd (en die niet alleen taal en rekenen betreffen) moesten instellingen voor de kalenderjaren 2015-2018 een kwaliteitsplan opstellen. Op basis daarvan werd vervolgens een investeringsbudget toegekend dat de instellingen kunnen inzetten op bepaalde thema's, waaronder taal en rekenen. Het totaalbedrag dat voor deze regeling beschikbaar is, ligt jaarlijks rond de 190 miljoen euro.*

1.2 Onderzoeksaanpak

De gevolgde aanpak was drieledig en bestond uit:

1. deskresearch en deskundigeninterviews;
2. casestudies;
3. enquête: meting onder vo-scholen en mbo-instellingen.

Deskresearch en deskundigeninterviews

Om bij de start van het onderzoek een goed beeld te krijgen van de activiteiten en de achterliggende kostenbepalende factoren voor het verbeteren van het taal- en rekenonderwijs, is het onderzoek gestart met een deskresearch en met stakeholderinterviews. Daarin is relevante achtergrondinformatie per sector verzameld die ons een beeld gaf van de activiteiten op de vo-scholen en de mbo-instellingen. Ook is informatie verzameld over de relevante verschillen die zich binnen de onderwijssoorten en sectoren voordoen, evenals de personele inzet en de ontwikkeling daarvan door de jaren heen.

In deze fase zijn interviews gehouden met sleutelinformanten van die partijen die nauw bij het thema Taal & Rekenen betrokken zijn: VO-raad, de MBO Raad, de Steunpunten Taal & Rekenen vo en mbo, de Inspectie van het Onderwijs en DUO.

In de afrondende fase van het onderzoek hebben we voor het mbo ook de jaarrekeningen van 2010 tot en met 2014 nader geanalyseerd. We hebben daarbij gebruikgemaakt van eerder door het Steunpunt Taal & Rekenen mbo

gemaakte en aan ons ter beschikking gestelde overzichten en analyses, en die waar nodig aangevuld.²

Casestudies

In de volgende stap zijn voor in totaal zeventien cases de activiteiten, en de daaraan verbonden personele en materiële kosten, via auditgesprekken zo nauwkeurig mogelijk in beeld gebracht. In gesprekken met directievertegenwoordigers en coördinatoren of projectleiders taal en/of rekenen zijn alle activiteiten voor taal en rekenen geïnventariseerd en zijn per activiteit alle kostenbepalende factoren zo precies mogelijk ingevuld. Bovendien is met de betrokkenen in de scholen/instellingen ingegaan op de effecten van de inspanningen op de kwaliteit van het onderwijs en op de onderwijsresultaten. We hebben in totaal elf scholen in het vo onderzocht en zes instellingen in het mbo.

We waren in deze fase vooral op zoek naar activiteiten, kosten en effecten en minder geïnteresseerd in scholen of instellingen die weinig actie ondernomen. Daarom zijn de scholen mede geselecteerd op basis van de informatie die we uit de stakeholderinterviews kregen (met name van de Steunpunten Taal & Rekenen vo en mbo). Voor het vo hebben we bovendien nog enkele scholen geselecteerd op basis van eerder door ons uitgevoerd onderzoek op het gebied van taal en rekenen.³

Enquête onder scholen en instellingen

De derde en laatste stap van het onderzoek was erop gericht om informatie te verzamelen voor verdere verbreding van de onderzoeksresultaten en het maken van accurate populatieschattingen. Hiervoor hebben we een enquête uitgevoerd onder bekostigde⁴ scholen en instellingen, die was gebaseerd op de onderzoeksvragen en de bevindingen uit de eerdere onderzoeksstappen. In de enquête kwamen de ondernomen activiteiten voor taal en rekenen aan de orde en de jaren waarin die activiteiten zijn ondernomen. Verder zijn er, voor zowel Nederlandse taal als rekenen, een aantal vervolgvragen gesteld over het bereik van de activiteiten, en de aan de activiteiten verbonden personele en materiële kosten. Ten slotte zijn ook enkele vragen gesteld over het effect van de activiteiten op het onderwijs.

Voortgezet onderwijs

Uit de vorige stappen van het onderzoek bleek dat we in het vo het beste konden kiezen voor een benadering op schoolvestigingsniveau, in plaats van centraal (brin)niveau. We hebben daarom alle vo-schoolvestigingen benaderd voor het onderzoek. In de korte doorlooptijd tot de meivakantie hebben 227

² Het Steunpunt Taal & Rekenen mbo heeft voor de jaren 2010 tot en met 2013 de opgaven van de instellingen uit de jaarrekeningen in beeld gebracht.

³ Dr. B. Dekker, drs. M. Groenewoud (2013). *Op weg naar succesvol rekenonderwijs*. Regioplan, Amsterdam.

⁴ Niet-bekostigde vo-scholen en mbo-instellingen zijn buiten beschouwing gelaten omdat zij geen aanvullende middelen hebben ontvangen.

respondenten van schoolvestigingen (18% van alle vestigingen) de enquête ingevuld.

We hebben de respons gecontroleerd op representativiteit. Uit deze analyse bleek de gerealiseerde respons representatief was voor de populatie wat betreft onderwijssoort en denominatie, maar enigszins (en significant) afweek wat betreft vestigingsomvang (zie tabel 1.1). Om voor deze afwijking te corrigeren, is een weging toegepast. We hebben ook gecontroleerd of de respons representatief was voor de populatie wat betreft behaalde resultaten op de rekentoets (percentage voldoende en gemiddeld cijfer).⁵ Dat bleek zo te zijn: er kwamen geen afwijkingen van de respons ten opzichte van de populatie naar voren.

Tabel 1.1 Respons naar vestigingsomvang, voortgezet onderwijs

Aantal leerlingen	Respons	Populatie*
Minder dan 200	12%	15%
200-399	18%	22%
400-799	25%	27%
800-1199	23%	19%
1200 of meer	23%	18%
Totaal schoolvestigingen	227	1412

* Alle bekostigde schoolvestigingen in Nederland.

Middelbaar beroepsonderwijs

Na een inventarisatie van namen en contactpersonen, hebben we ook alle bekostigde mbo-instellingen benaderd. Uiteindelijk hebben 34 (50%) van de in totaal 68 mbo-instellingen de enquête ingevuld. De responderende mbo-instellingen bleken representatief te zijn voor de populatie wat betreft instellingssoort, instellingsgrootte, leerwegaanbod en sector.

Tabel 1.2 Respons naar instellingsgrootte, middelbaar beroepsonderwijs

Aantal studenten	Respons	Populatie*
Minder dan 2.000	18%	23%
2.000-4.999	23%	21%
5.000-9.999	24%	27%
10.000 of meer	35%	29%
Totaal instellingen	34	68

* Alle bekostigde mbo-instellingen in Nederland.

1.4 Leeswijzer

In de navolgende hoofdstukken doen we verslag van de resultaten van het onderzoek. Vanwege de duidelijke verschillen in de regelingen rapporteren we daarbij voor elke sector apart. In hoofdstuk 2 gaan we in op de resultaten voor het vo en in hoofdstuk 3 op de resultaten voor het mbo.

⁵ Hiervoor hebben we gebruikgemaakt van de rekentoetsresultaten van het jaar 2015.

2 REKENEN EN TAAL IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS

In dit hoofdstuk gaan we in op de enquêteresultaten voor het voortgezet onderwijs. We vullen die resultaten aan met de bevindingen uit de casestudies.

In totaal hebben 227 respondenten de vragenlijst ingevuld. Dat waren met name directieleden, vestigingsleiders en team- of afdelingsleiders, voor een klein deel onderwijscoördinatoren of reken- of taalcoördinatoren en enkele docenten en stafleden.

Voor de casestudies hebben we in totaal elf scholen bezocht en daar gesproken met directieleden en coördinatoren rekenen en taal.

2.1 Extra activiteiten voor rekenen en Nederlandse taal

In de enquête hebben we in de eerste plaats gevraagd welke extra activiteiten de vestiging in de afgelopen jaren (2008-2015) met behulp van de extra middelen voor rekenen en Nederlandse taal heeft ondernomen. Nagenoeg alle aan de enquête deelnemende vestigingen zeggen extra activiteiten te hebben ondernomen. Tabel 2.1 laat zien welke combinaties van activiteiten dat waren. De tabel maakt voor rekenen duidelijk dat op het merendeel van de scholen aparte rekenlessen zijn ingevoerd¹ en dat er (ook) vaak wordt ingezet op extra ondersteuningsuren. Er zijn leermethoden aangeschaft en er wordt digitaal oefenmateriaal gebruikt. Op vrijwel alle scholen wordt het beginniveau voor rekenen getoetst en worden vervolgmetingen gehouden. Met deze activiteiten is ureninzet van docenten en van coördinatoren en coaches gemoeid. Daarnaast is op een deel van de scholen ingezet op (verdere) professionalisering van het personeel.

Ook op het gebied van Nederlandse taal zijn er op veel scholen activiteiten ondernomen, zij het op minder scholen dan bij rekenen. Het beeld van het soort activiteiten komt verder ongeveer overeen met dat van rekenen, behalve dan dat er relatief veel minder scholen zijn die extra taallessen hebben ingevoerd dan scholen die aparte rekenlessen hebben ingevoerd. Voor Nederlands blijft het vaak bij de reguliere uren voor dat vak.

Desgevraagd geeft de helft van de respondenten zelf ook aan dat er vooral activiteiten voor rekenen zijn ondernomen.² 42 procent zegt dat er voor beide vakken evenveel activiteiten zijn ondernomen.

¹ In de tabellen hanteren we de terminologie die in de vragenlijst is gebruikt. Daarin is gevraagd naar rekenen als apart vak.

² Als de totale inzet op 100 procent wordt gesteld, is er volgens de respondenten gemiddeld ruim 60 procent op rekenen ingezet en 40 procent op taal.

Tabel 2.1 Ondernomen extra activiteiten op het gebied van rekenen en Nederlandse taal (N=227)*

	Rekenen		Ned. taal	
	n	%	n	%
<i>Lesaanbod en ondersteuning</i>				
Rekenen als apart vak/extra lessen Nederlands	185	81%	89	39%
Bijspijker-/ondersteuningsuren	166	73%	150	66%
Rekenen/Ned. taal in andere vakken	105	46%	103	45%
Inzet coaches voor begeleiding leerlingen	76	34%	71	31%
<i>Leermethoden</i>				
Gebruik digitaal oefenmateriaal/oefensites	201	90%	150	70%
Aanschaf leermethoden/aanvullende modules	192	86%	111	52%
Ontwikkelen eigen leermethoden/modules	68	31%	69	32%
Anders	3	1%	13	6%
<i>Toetsing</i>				
Meting startniveau van leerlingen	207	92%	176	84%
Vervolgmetingen niveau van leerlingen	200	90%	175	83%
Deelname pilots rekentoets	152	68%		
Anders	15	7%	16	8%
<i>Personele inzet</i>				
Inzet uren coördinatoren/coaches	186	83%	158	72%
Inzet extra uren docenten	167	74%	115	53%
Inzet uren management en ondersteuning	81	36%	59	27%
<i>Professionalisering</i>				
Bezoek congressen, conferenties en/of netwerkbijeenkomsten	180	80%	153	70%
Na- of bijscholing didactiek (enkele dagdelen)	123	55%	92	42%
Opleiding docent/coach/coördinator (langer dan enkele dagdelen)	71	32%	41	19%
Deelname aan intervisie/intercollegiale consultatie	84	38%	74	34%
Scholing examensecretaris(sen)	50	22%	17	8%
Anders	8	4%	9	4%
<i>Beleidsontwikkeling</i>				
Opstellen/aanpassen beleidsplan	197	89%	179	86%
Anders	14	6%	13	6%
<i>Overige activiteiten</i>				
Voorlichting en communicatie naar leerlingen	180	84%	127	72%
Voorlichting en communicatie naar ouders	174	81%	115	65%
Anders	10	5%	9	5%

* Slechts één respondent (van een vestiging die havo/vwo aanbood), gaf aan geen enkele extra activiteit voor rekenen te ondernemen. Alle respondenten gaven aan dat er op hun school-vestiging extra activiteiten voor taal werden ondernomen.

Nadat de ondernomen activiteiten in kaart waren gebracht, hebben we de respondenten een aantal vervolgvragen gesteld. De vervolgvragen over rekenen zijn beantwoord door 225 respondenten en die over Nederlandse taal door 223 respondenten.

2.2 Rekenen

Ontwikkeling

De scholen is over een aantal hoofdactiviteiten gevraagd wanneer ze met die activiteit begonnen zijn. Hoewel een deel (een kwart tot een derde) van de schoolvestigingen ook voor 2012 al actief was, blijkt het merendeel van de scholen na 2012 te zijn gestart. De invoering van de referentieniveaus en de rekentoets hebben duidelijk de aanzet gegeven tot een verdere intensivering van het beleid. Met name in de jaren 2012 en 2013 zijn veel scholen begonnen. Op vrijwel alle scholen lopen de activiteiten nog. Op een klein deel zijn de activiteiten inmiddels afgerond. Het gaat dan vooral om de professionaliserings- en beleidsactiviteiten.

Tabel 2.2 Start van de extra rekenactiviteiten

	Gestart voor 2012*	Gestart na 2012*	Loopt nog	n
Rekenen als apart vak	32%	68%	98%	174
Rekenen in andere vakken	30%	70%	99%	132
Bijspijker-/ondersteuningsuren	30%	70%	97%	173
De ontwikkeling of aanschaf van leermethoden	28%	72%	94%	178
Activiteiten op het gebied van toetsing	27%	73%	99%	178
De inzet van personeel (extra uren docenten, coördinatie, etc.)	23%	77%	99%	185
De professionalisering van personeel (scholing, opleiding, etc.)	26%	74%	90%	159
Beleidsactiviteiten	37%	63%	91%	173
Overige activiteiten (bijv. voorlichting/ communicatie)	22%	78%	98%	134

* De jaartallen konden niet door iedereen worden aangegeven. De percentages in deze kolommen zijn daarom gebaseerd op een iets kleinere n dan in de laatste kolom vermeld.

Ook in de casestudies zagen we dat een deel van de bezochte scholen, met name de scholen met een vmbo-aanbod en met veel LWOO-leerlingen, al langere tijd aandacht aan rekenen besteden. Maar ook hier is vanaf 2012 een extra impuls gegeven aan het rekenonderwijs.

Op de meeste bezochte scholen is er inmiddels sprake van een uitgewerkt rekenbeleid. Na een periode van ontwikkeling en aanpassing in de achterliggende jaren is op de meeste van deze scholen sprake van een aanpak die de komende jaren waarschijnlijk weinig verandering behoeft.

De belangrijkste aanpassingen die de scholen in de laatste paar jaren hebben doorgevoerd, liggen vooral in het aanbod van het aantal rekenlessen en/of ondersteuningsuren en in de keuze voor een betere/passender methode.

Er komt op een deel van de scholen meer aandacht voor eenduidigheid van de wijze waarop in verschillende vakken met rekenen wordt omgegaan (vooral

van belang in vmbo en havo). Respondenten geven aan dat er intern een bredere uitwisseling van informatie over rekenonderwijs komt.

De discussie rond het al dan niet meetellen van de rekentoets voor het examen, stemt de scholen somber. Er worden in de interviews en in de enquête opmerkingen gemaakt over de negatieve gevolgen voor de motivatie bij leerlingen en docenten. Dit zou volgens de geïnterviewden op den duur ook tot verlies aan motivatie bij de scholen kunnen leiden.

Differentiatie

De door de respondenten genoemde extra rekenactiviteiten zijn op ruim driekwart van de schoolvestigingen gericht op alle leerlingen. Er is echter ook een aantal schoolvestigingen met activiteiten die zijn gericht op specifieke groepen leerlingen. Zo zijn op vier van de tien scholen activiteiten vooral (ook) gericht op leerlingen met achterstanden bij rekenen en op twee van de tien vooral (ook) op onderbouwleerlingen.

Tabel 2.3 Op welk deel van de leerlingen zijn de extra rekenactiviteiten vooral gericht? (meer antwoorden mogelijk)

	n	%
De activiteiten zijn gericht op alle leerlingen	170	78%
De activiteiten zijn (vooral) gericht op onderbouwleerlingen	45	21%
De activiteiten zijn (vooral) gericht op bovenbouwleerlingen	23	11%
De activiteiten zijn (vooral) gericht op leerlingen met een (vermoedelijke of geconstateerde) achterstand	91	42%
De activiteiten zijn (vooral) gericht op leerlingen van (een) bepaalde schoolsoort(en)*	14	6%
Anders**	7	3%

* Behalve het vwo komen alle schoolsoorten (inclusief vmbo-leerwegen) hier specifiek of in combinatie voor.

** Specifieke combinaties van bouw of onderwijssoort en achterstandsl leerlingen.

In de casestudies zagen we in dit verband dat er regelmatig wordt gekozen voor generieke rekenlessen in de lagere leerjaren en lessen gericht op achterblijvers of ter voorbereiding op het examen in de hogere jaren. Soms worden de lessen als rekenblok gegeven binnen de wiskundelessen. Als dat gebeurt, is dat vooral binnen het havo/vwo.

Bijspijker-/ondersteuningsuren zijn op de bezochte scholen veelal gericht op leerlingen met achterstanden. Op de scholen in de casestudies wordt in die uren gericht geoefend en ondersteuning gegeven op die onderdelen waar leerlingen problemen ondervinden.

De casestudies leren ook dat de omvang van de inzet van de rekenlessen en de ondersteuning verschilt tussen scholen en schoolsoorten (op sommige in alle leerjaren, op andere vooral in de onderbouw, weer andere vooral in het voorexamenjaar). Leerlingen uit het vmbo en het havo vragen om meer ondersteuning dan het vwo. In het vmbo en het havo is dan ook meer en langere inzet van rekenlessen.

Lesaanbod

Op de schoolvestigingen waar aparte lessen rekenen worden aangeboden, betreft dat vaak helemaal of in ieder geval voor een deel extra toegevoegde uren. Voor een ander deel is er dan geschoven met andere vakken. Als er wordt geschoven, heeft dat tot gevolg dat de rekenuren ten koste gaan van de uren voor andere vakken.

Tabel 2.4 Aparte rekenlessen: extra aan de lessentabel toegevoegde uren of geschoven met andere vakken?

	n	%
Het zijn extra toegevoegde uren	66	36%
Het zijn deels extra toegevoegde uren/er is deels met uren van andere vakken geschoven	75	41%
Er is geschoven met andere vakken	35	19%
Weet niet/geen antwoord	8	4%
Totaal	184	100

Op ruim de helft van de schoolvestigingen die aangeven bijspijker- en ondersteuningsuren te hebben, zijn die uren specifiek gericht op rekenen. Een derde van de schoolvestigingen biedt deels specifieke en deels algemene ondersteuningsuren aan, waarin naast andere vakken ook rekenondersteuning wordt gegeven. Een klein deel biedt alleen algemene ondersteuningsuren aan. In de casestudies zagen we ook hier diversiteit: met op sommige scholen specifieke ondersteuning in de eerste jaren en onderdeel van algemene ondersteuning in de hogere.

Tabel 2.5 Bijspijker- en ondersteuningsuren: specifiek gericht op rekenen of algemene ondersteuningsuren?

	n	%
Het zijn specifieke ondersteuningsuren voor rekenen	97	58%
Het zijn deels specifieke ondersteuningsuren voor rekenen/deels algemene ondersteuningsuren	55	33%
Het zijn algemene ondersteuningsuren*	9	6%
Weet niet/geen antwoord	5	3%
Totaal	166	100%

* Dit zijn, strikt genomen, dus geen uren die uit de extra middelen voor taal en rekenen worden betaald.

Bereik en personele inzet

Het percentage leerlingen dat met het lesaanbod, de bijspijker- en ondersteuningsuren en de start- en vervolgoetsingen wordt bereikt, ligt gemiddeld op respectievelijk 64, 20 en 78 procent. Het verschilt echter naar schoolsoort. Het gemiddelde percentage leerlingen dat aparte rekenlessen krijgt aangeboden, is significant hoger op schoolvestigingen met vmbo en met vmbo/havo/vwo en bijzonder laag op scholen die alleen havo/vwo aanbieden. Verder wordt op schoolvestigingen voor praktijkonderwijs en voor vmbo een groter

deel van de leerlingen getoetst in start- en vervolgmetingen dan op andere schoolvestigingen.

Tabel 2.6 Door respondenten geschat percentage van de leerlingen waarop extra rekenactiviteiten in het schooljaar 2015-2016 zijn gericht

Schoolsoort	Gemiddeld % leerlingen		
	Apart vak	Bijspijker-uren	Toetsing*
pro	53%	19%	86%
vmbo	84%	21%	85%
havo/vwo	16%	26%	73%
vmbo-t/havo/vwo	56%	19%	65%
vmbo/havo/vwo	73%	15%	71%
Totaal	64%	20%	78%
n	196	196	179

* Start- en vervolgmetingen om niveau te bepalen.

De respondenten is ook gevraagd hoeveel fte zij in het schooljaar 2015-2016 inzetten voor de verschillende activiteiten. Het door hen in de enquête aangegeven aantal fte's komt redelijk overeen met wat we in de casestudies tegenkwamen. Gemiddeld wordt per schoolvestiging in totaal ongeveer 1 fte ingezet voor aparte rekenlessen, bijspijker-/ondersteuningsuren en coördinatie. Hier zien we dezelfde verschillen terug naar schoolsoort: schoolvestigingen met vmbo en met vmbo/havo/vwo zetten gemiddeld relatief veel fte in en schoolvestigingen met alleen havo/vwo minder. Schaalgrootte speelt hierbij natuurlijk ook een rol: de brede scholengemeenschappen zijn groter dan de andere onderwijssoorten.

Tabel 2.7 Door respondenten geschat aantal fte docent dat in het huidige schooljaar (2015-2016) wordt ingezet voor extra rekenactiviteiten: lesaanbod en ondersteuning

Schoolsoort	Gemiddeld aantal fte*		
	Rekenen als apart vak	Bijspijker-/ondersteuningsuren	Beschikbaar voor coördinatie
pro	0,52	0,21	0,03
vmbo	0,81	0,30	0,10
havo/vwo	0,16	0,20	0,08
vmbo-t/havo/vwo	0,51	0,23	0,08
vmbo/havo/vwo	1,48	0,44	0,10
Totaal	0,66	0,27	0,08
n	181	189	186

* 1 fte komt in het vo overeen met een normjaartaak van 1659 uur

Wie de lessen rekenen geeft, verschilt. We zijn in de casestudies voorbeelden (van vooral vmbo-scholen of -afdelingen) tegengekomen waarin het rekenonderwijs wordt verzorgd door een speciale rekendocent met pabo-achtergrond, maar ook (en meer) voorbeelden waarin dat wordt gedaan door docenten die eigenlijk andere vakken gaven. Dat zijn soms wiskundedocenten

of docenten met een exacte achtergrond, soms docenten met een andere achtergrond.

Het merendeel van de bezochte scholen heeft één of meerdere reken-coördinatoren (voor de onder- of bovenbouw, per schoolsoort of per locatie) aangesteld. Die coördinatoren dragen zorg voor de organisatie, de beleidsontwikkeling en -evaluatie en de interne en externe communicatie. Voor die coördinatie blijkt in de enquête gemiddeld 0,08 fte beschikbaar (wat neerkomt op drie uur per week)

Om de kwaliteit van het rekenonderwijs te waarborgen, worden er na- en bijscholing en opleidingen gevolgd en wordt in 2015-2016 daarvoor gemiddeld 0,05 fte ingezet. De grootste post daarbinnen is de na- en bijscholing reken-didactiek.

Tabel 2.8 Door respondenten geschat aantal fte docent dat in het huidige schooljaar (2015-2016) wordt gebruikt voor extra rekenactiviteiten: scholing en opleiding

	Gemiddeld aantal fte	n
Na- of bijscholing rekendidactiek (enkele dagdelen)	0,03	165
Opleiding docent/coach/coördinator (langer)	0,01	197
Scholing examensecretaris(sen)	0,01	202

Overige investeringen

We hebben de respondenten gevraagd of er de afgelopen jaren op de vestiging, naast personele investeringen (in de vorm van loonkosten), ook andere investeringen zijn gedaan voor rekenen. 195 respondenten (86%) gaf aan dat dat inderdaad het geval was. Op hun schoolvestigingen werd vooral geïnvesteerd in de aanschaf van methoden/leermiddelen en in licenties voor gebruik van digitaal (oefen)materiaal. Een klein deel van deze respondenten kon ook een schatting geven hoeveel er was geïnvesteerd. Sommigen konden dat voor de periode 2012-2015, anderen alleen voor het jaar 2015. Op basis van hun antwoorden hebben we schatting gemaakt van de jaarlijkse uitgaven per post.

Tabel 2.9 Vestigingen met andere investeringen in de afgelopen jaren voor de extra rekenactiviteiten

	n	%	Gemiddelde schatting* per jaar
Aanschaf methoden/leermiddelen	160	82%	€ 3.000
Licenties	167	86%	€ 3.000
Aanschaf extra materialen	77	40%	€ 2.000
Inkoop scholing	52	27%	€ 1.500
n	195	100%	

* Schatting op basis van opgaven van respondenten over de periode 2012-2015 en over het jaar 2015.

Verbetering

Op de vraag of het rekenonderwijs door de uitgevoerde activiteiten is verbeterd, antwoordt bijna twee derde dat er sprake is van (zeer) sterke verbetering. Iets minder dan de helft ziet ook een (zeer) sterke verbetering van de rekenvaardigheden. Meer dan de helft van de respondenten vindt aanwijzingen voor de verbetering in verbeterde resultaten. Een kwart wijst in dit verband ook op de verhoging van de motivatie van de leerlingen en één op de vijf op de verhoogde motivatie van de docenten.

Tabel 2.10 Bent u van mening dat de uitgevoerde extra activiteiten hebben geleid tot een verbetering van het rekenonderwijs en de rekenvaardigheden op uw vestiging?

	Rekenonderwijs		Rekenvaardigheden	
	Aantal	%	Aantal	%
Ja, zeer sterk verbeterd	28	12%	12	6%
Ja, sterk verbeterd	109	48%	93	41%
Ja, enigszins verbeterd	66	29%	95	42%
Nee, dat is nog niet verbeterd	3	2%	5	2%
Weet niet/geen antwoord	20	9%	20	9%
n	225	100	225	100

In de casestudies leek meer aandacht zich ook uit te betalen. De bezochte scholen die relatief veel uren inzetten, halen gemiddeld wat betere resultaten. Maar ondanks de inzet vallen de uitkomsten soms ook tegen, met name in het havo en soms in de beroepsgerichte leerwegen van het vmbo.

Over de ontwikkeling van de resultaten wordt door de geïnterviewden ook enkele malen opgemerkt dat die nog moeilijk is vast te stellen, omdat de rekentoets volgens hen nog niet is uitgebalanceerd.

Wat het onderwijs zelf betreft, valt op dat er op de meeste bezochte scholen voor rekenen adaptieve ondersteuningsvormen worden gehanteerd, waarbij gebruik wordt gemaakt van adaptieve digitale methoden. Er wordt regelmatig getoetst en vooral bij de extra ondersteuning wordt ingespeeld op specifieke achterstanden van individuele leerlingen.

Uit de cases komt ook naar voren dat motivatie van de leerlingen een belangrijke zorg is voor de scholen. Het ontbreken van een harde eis bij vmbo en met name bij havo zorgt ervoor dat scholen moeite hebben om leerlingen te motiveren om hun best te doen. Een consistent, duidelijk, meerjarig overheidsbeleid zou, volgens de respondenten, scholen helpen.

In het vwo is de exameneis wel een goede stok achter de deur. Daar zien scholen nu ook dat leerlingen met een voldoende soms meerdere keren de rekentoets maken om zo hun cijfer te 'optimaliseren'. Ook bij leerlingen die naar de pabo willen, zien ze dat.

2.3 Nederlandse taal

Zoals hiervoor al vermeld, is er op extra activiteiten voor Nederlandse taal minder vaak en minder intensief ingezet dan op rekenen. Er worden minder extra taaluren gegeven en iets minder bijspijker- en ondersteuningsuren. Er wordt wel ongeveer net zo veel aandacht besteed aan taal in andere vakken als aan rekenen in andere vakken. Daarbij gaat het, zo bleek uit de case-studies, vaak om afspraken en afstemming over een schoolbreed taalbeleid en om eenduidige afspraken hoe in andere vakken wordt omgesprongen met de regels van de Nederlandse taal, met de beoordeling van taalfouten en over hoe vakleraren kunnen helpen bij begrip van toetsteksten.

Op het gebied van Nederlandse taal zijn de schoolvestigingen al langer actief met extra investeringen dan op het gebied van rekenen. Hier was 33 tot 42 procent voor 2012 al actief. Maar ook hier heeft invoering van de referentieniveaus een aanzet gegeven tot een verdere intensivering van het beleid. Met name in de jaren 2012 en 2013 zijn veel scholen begonnen met een intensivering. Op vrijwel alle scholen lopen de activiteiten nog. Op een klein deel zijn de activiteiten inmiddels afgerond.

Tabel 2.11 Start van de extra taalactiviteiten

	Gestart voor 2012*	Gestart na 2012*	Loopt nog	n
Extra lessen Nederlands	36%	57%	94%	100
Taal in andere vakken	33%	67%	97%	113
Bijspijker-/ondersteuningsuren	42%	58%	96%	139
De ontwikkeling of aanschaf van leermethoden	34%	66%	98%	116
Activiteiten op het gebied van toetsing	38%	62%	98%	144
De inzet van personeel (extra uren docenten, coördinatie, etc.)	36%	64%	99%	152
De professionalisering van personeel (scholing, opleiding, etc.)	38%	62%	95%	111
Beleidsactiviteiten	38%	62%	95%	142
Overige activiteiten (bijv. voorlichting/communicatie)	24%	64%	98%	80

* De jaartallen konden niet door iedereen worden aangegeven. De percentages in deze kolommen zijn daarom gebaseerd op een iets kleinere n dan in de laatste kolom vermeld.

De door de respondenten op de schoolvestigingen genoemde taalactiviteiten zijn op twee derde van de vestigingen gericht op alle leerlingen. Verder zijn op ruim een derde van de vestigingen de activiteiten vooral (ook) gericht op leerlingen met achterstanden en op bijna een derde vooral (ook) op onderbouwleerlingen. Het beeld komt ongeveer overeen met dat bij rekenen.

Tabel 2.12 Op welk deel van de leerlingen zijn de extra taalactiviteiten vooral gericht? (meer antwoorden mogelijk)

	n	%
De activiteiten zijn gericht op alle leerlingen	134	67%
De activiteiten zijn (vooral) gericht op onderbouwleerlingen	58	29%
De activiteiten zijn (vooral) gericht op bovenbouwleerlingen	12	6%
De activiteiten zijn (vooral) gericht op leerlingen met een (vermoedelijke of geconstateerde) achterstand	71	36%
De activiteiten zijn (vooral) gericht op leerlingen van (een) bepaalde schoolsoort(en)	4	2%

Op de schoolvestigingen waar extra uren taal worden aangeboden, betreft dat net als bij rekenen vaak helemaal of voor een deel extra toegevoegde uren. Voor een klein deel is er geschoven met andere vakken.

Tabel 2.13 Extra uren Nederlandse taal als extra aan de lessentabel toegevoegde uren of geschoven met andere vakken?

	n	%
Het zijn extra toegevoegde uren	29	33%
Het zijn deels extra toegevoegde uren/er is deels met uren van andere vakken geschoven	33	38%
Er is geschoven met andere vakken	14	16%
Weet niet/geen antwoord	12	13%
Totaal	88	100%

De bijspijker- en ondersteuningsuren zijn op ruim de helft van de schoolvestigingen specifiek gericht op taal. Op een derde van de schoolvestigingen zijn ze deels specifiek en maken ze deels deel uit van algemene ondersteuningsuren.

Tabel 2.14 Bijspijker- en ondersteuningsuren: specifiek gericht op taal of algemene ondersteuningsuren?

	n	%
Het zijn specifieke ondersteuningsuren voor Nederlandse taal	75	50%
Het zijn deels specifieke ondersteuningsuren voor Nederlandse taal/deels algemene ondersteuningsuren	52	35%
Het zijn algemene ondersteuningsuren	9	6%
Weet niet/geen antwoord	14	9%
Totaal	149	100%

Het percentage leerlingen dat met de extra taaluren in het lesaanbod, de bijspijker- en ondersteuningsuren en de start- en vervolgoetsingen wordt bereikt, ligt lager dan bij rekenen. Ook hier zijn verschillen naar schoolsoort. Op schoolvestigingen die alleen vmbo aanbieden, krijgt een groter deel van de leerlingen extra uren taal of bijspijker-/ondersteuningsuren. Het percentage

leerlingen dat wordt getoetst in start- en vervolgmetingen is het hoogst op schoolvestigingen met enkel praktijkonderwijs of vmbo.

Tabel 2.15 Door respondenten geschat percentage leerlingen waarop extra rekenactiviteiten in het huidige schooljaar (2015-2016) zijn gericht

Schoolsoort	Gemiddeld % leerlingen		
	Extra uren	Bijspijker-uren	Toetsing*
pro	21%	13%	85%
vmbo	30%	19%	72%
havo/vwo	8%	13%	46%
vmbo-t/havo/vwo	21%	13%	51%
vmbo/havo/vwo	4%	9%	42%
Totaal	22%	16%	64%
n	198	192	179

* Start- en vervolgmetingen om niveau te bepalen.

Gemiddeld wordt in totaal ongeveer 0,4 fte ingezet voor extra uren, bijspijker- en ondersteuningsuren en coördinatie voor Nederlandse taal. Daarvan gaat ongeveer twee vijfde naar extra uren Nederlands en ruim twee vijfde naar bijspijker- en ondersteuningsuren. De verschillen naar schoolsoort zijn in lijn met de eerder bij rekenen gevonden verschillen, maar zijn alleen bij de fte die beschikbaar zijn voor coördinatie significant.

Daarnaast zeggen de scholen nog 0,07 fte in te zetten voor na- en bijscholing.³

Tabel 2.16 Door respondenten geschat aantal fte-docent dat in het huidige schooljaar (2015-2016) wordt ingezet voor de extra taalactiviteiten: lesaanbod en ondersteuning

Schoolsoort	Gemiddeld aantal fte		
	Extra uren taal	Bijspijker-/ ondersteunings-uren	Beschikbaar voor coördinatie
pro	0,13	0,12	0,08
vmbo	0,21	0,23	0,09
havo/vwo	0,08	0,09	0,05
vmbo-t/havo/vwo	0,19	0,20	0,08
vmbo/havo/vwo	0,06	0,18	0,18
Totaal	0,16	0,18	0,08
n	188	177	170

³ Net als bij rekenen hebben we gebruikte inzet voor toetsing hier achterwege gelaten.

Tabel 2.17 Door respondenten geschat aantal fte docent dat in het huidige schooljaar (2015-2016) wordt gebruikt voor de extra taalactiviteiten: scholing en opleiding

	Gemiddeld aantal fte	n
Na- of bijscholing taaldidactiek (enkele dagdelen)	0,06	160
Opleiding docent/coach/coördinator (langer)	0,01	189

148 respondenten (65%) gaven aan dat er de afgelopen jaren op de vestiging, naast personele investeringen (in de vorm van loonkosten), ook andere investeringen zijn gedaan voor Nederlandse taal. Ook hier werd vooral geïnvesteerd in de aanschaf van methoden/leermiddelen en in licenties voor gebruik van digitaal (oefen)materiaal. Een klein deel van deze respondenten kon ook een schatting geven hoeveel er was geïnvesteerd. Sommigen konden dat voor de periode 2015-2016, anderen alleen voor 2015. Beide schattingen hebben we hieronder weergegeven.

Tabel 2.18 Vestigingen met andere investeringen in de afgelopen jaren voor de extra taalactiviteiten

	n	%	Gemiddelde schatting* per jaar
Aanschaf methoden/leermiddelen	93	63%	€ 2.500
Licenties	115	78%	€ 2.000
Aanschaf extra materialen	69	47%	€ 1.000
Inkoop scholing	42	29%	€ 2.000
n	148	100%	

*Schatting op basis van opgaven van respondenten over de periode 2012-2015 en over het jaar 2015.

Verbetering

Op de vraag of het onderwijs in de Nederlandse taal en de taalvaardigheden door de uitgevoerde activiteiten is verbeterd, antwoordt ruim de helft van de respondenten dat er sprake is van enige verbetering. Aanwijzingen voor de verbetering vindt ongeveer een derde van de respondenten in de verbeterde resultaten. Er wordt door één op de vijf respondenten ook gewezen op de verhoging van de motivatie van de leerlingen, op de verhoogde motivatie van de docenten en op de aandacht voor individuele leerlingen.

Tabel 2.19 Bent u van mening dat de uitgevoerde extra activiteiten hebben geleid tot een verbetering van het rekenonderwijs en de rekenvaardigheden op uw vestiging?

	Taalonderwijs		Taalvaardigheden	
	Aantal	%	Aantal	%
Ja, zeer sterk verbeterd	1	1%	-	-
Ja, sterk verbeterd	40	18%	31	14%
Ja, enigszins verbeterd	125	56%	131	59%
Nee, dat is nog niet verbeterd	17	8%	21	10%
Weet niet/geen antwoord	40	18%	40	18%
n	223	100	223	100

2.4 Ingezette versus ontvangen middelen

In de casestudies bleek dat geen van de bezochte scholen vóór ons bezoek een duidelijk beeld had van de kosten van de inzet. Op de beschikbaar gestelde (en immers niet geoormerkte) middelen voor specifiek rekenen of taal binnen de kwaliteitsagenda en de prestatiebox was nog minder zicht. Bij het reconstrueren van de inzet en van de middelen kwamen we met de geïnterviewden echter alleen al voor rekenen regelmatig tot relatief hoge posten, vooral voor personele inzet voor rekenlessen, voor ondersteuning en coördinatie.

Die bevindingen worden in de enquête bevestigd. We hebben eerder al gewezen op de gemiddelde inzet in fte en de overige kosten voor rekenen en voor taal. In deze laatste paragraaf kijken we naar de totale bedragen die daarmee zijn gemoeid en maken we een vergelijking met de in de verschillende regelingen toegekende middelen. We hebben daartoe de fte-inzet in 2015-2016 omgezet in een bedrag.⁴

De berekende gemiddelde personele uitgaven in het schooljaar 2015-2016 door de aan de enquête deelnemende schoolvestigingen zijn per activiteit weergegeven in de onderstaande tabel. De bedragen zijn afgerond.

Tabel 2.20 Schatting van de gemiddelde personele lasten in het huidige schooljaar (2015-2016) voor rekenen en taal: gemiddeld per schoolvestiging en per leerling

	Onderwijsaanbod en coördinatie			Scholing en opleiding		
	Apart vak Extra uren	Bijspijker-/ ondersteunings- uren	Coördi- natie	Didactiek (kort)	Opleiding (langer)	Examen- secret.
Rekenen						
Gemiddeld	€ 50.500	€ 20.500	€ 6.500	€ 2.000	€ 1.000	€ 400
Per leerling*	€ 70,75	€ 29,50	€ 9,50	€ 3,00	€ 1,50	€ 0,50
n	181	191	187	165	197	202
Taal						
Gemiddeld	€ 12.500	€ 14.000	€ 6.500	€ 4.500	€ 1.000	-
Per leerling*	€ 17,75	€ 21,00	€ 9,25	€ 6,50	€ 1,75	-
n	189	178	173	160	189	
Totaal R&T						
Gemiddeld per vestiging	€ 63.000	€ 34.500	€ 13.000	€ 6.500	€ 2.000	€ 400
Per leerling*	€ 88,50	€ 50,50	€ 18,75	€ 9,50	€ 3,25	€ 0,50

* Het bedrag per leerling is berekend door de som van de salariskosten voor de betreffende scholen te delen door de som van het aantal leerlingen.

⁴ We hebben daartoe gebruikgemaakt van de landelijke gemiddelde personeelslast per formatieplaats voor schoolsoortgroep 1 (vmbo): € 76.575,18 in 2016.

In totaal komen we daarmee voor het schooljaar 2015-2016 per schoolvestiging op een *totale personele inzet van circa € 119.000*.⁵ Daarbovenop hebben de schoolvestigingen nog jaarlijkse kosten die niet met de personele inzet te maken hebben. We schatten die kosten op basis van de gegevens uit tabel 2.9 en 2.18 op *circa € 17.000 per jaar*. De totale kosten per schoolvestiging voor het schooljaar 2015-2016 komen daarmee op *circa € 136.000*.

We hebben de inzet van middelen vergeleken met de via de verschillende regelingen beschikbaar gestelde middelen voor rekenen en taal. Vanaf 2008 is via de verschillende regelingen jaarlijks een gemiddeld bedrag toegekend van € 7,58 per leerling. Dit komt neer op een totaal bedrag van circa € 42.000 per schoolvestiging over de gehele periode 2008-2015, ofwel een gemiddeld jaarlijks bedrag van € 5300 per vestiging.⁶ In de bovenstaande vergelijking wordt al snel duidelijk dat de inzet in het afgelopen jaar het over alle jaren via de verschillende regelingen toegekende bedrag ruim overschrijdt en dat de scholen ook andere middelen inzetten. Dat komt overeen met onze bevindingen uit de casestudies. De scholen maken binnen de lumpsumbudgetten die ze ontvangen duidelijk eigen keuzes. Ze kiezen voor een aanpak van het reken- en taalonderwijs en gaan binnen hun eigen budgetkaders op zoek naar de juiste opzet van hun reken- en taallessen en de daarbij behorende personele en materiële inzet.

⁵ De genoemde gemiddelde lasten hebben zich weliswaar vooral vanaf 2012 ontwikkeld, maar uit de casestudies blijkt dat de scholen ook daarvoor al actief zijn geweest en dat het daadwerkelijk opzetten van een aanbod ook een voorbereiding (van beleidsontwikkeling en scholing en dergelijke) vraagt.

⁶ Gebaseerd op een door het ministerie van OCW op basis van de opbouw van het budget voor de kwaliteitsagenda en voor de prestatiebox gemaakte reconstructie van de jaarlijkse budgetten voor rekenen en taal per school.

3 REKENEN EN TAAL IN HET MBO

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de enquêteresultaten voor het middelbaar beroepsonderwijs. We vullen de resultaten aan met bevindingen uit de casestudies en uit analyses van de jaarverslagen.

Voor de enquête zijn alle bekostigde mbo-instellingen benaderd.¹ In totaal hebben 34 respondenten de vragenlijst ingevuld.² Dit waren met name beleidsmedewerkers en projectleiders rekenen en/of Nederlandse taal.³

Voor de casestudies hebben we in totaal zes instellingen bezocht en daar vooral gesproken met coördinatoren en projectleiders rekenen en taal, in enkele gevallen aangevuld met een lid van het college van bestuur (CvB) of een manager onderwijs en innovatie.

3.2 Extra activiteiten voor rekenen en Nederlandse taal

Net als bij het voortgezet onderwijs hebben we alle aan de enquête deelnemende mbo-instellingen allereerst gevraagd welke extra activiteiten zij hebben ondernomen op het gebied van rekenen en Nederlandse taal. Tabel 3.1 laat zien welke combinaties van activiteiten dat waren. Op verreweg de meeste instellingen (31 van de 34) worden activiteiten genoemd voor zowel rekenen als Nederlandse taal.

Op het gebied van rekenen laat de tabel zien dat op bijna alle instellingen aparte rekenlessen⁴ zijn ingevoerd en dat er ook zeer vaak wordt ingezet op extra ondersteuningsuren. Ook zijn er methoden aangeschaft of (zij het in mindere mate) zelf ontwikkeld en wordt er gebruikgemaakt van digitaal oefenmateriaal. Op het merendeel van de instellingen wordt het startniveau van de studenten op rekenen gemeten, en op een iets kleiner deel van de instellingen vinden (ook) vervolgmetingen plaats. Nagenoeg alle instellingen namen deel aan de pilotexamens rekenen. Deze activiteiten hebben op driekwart van de instellingen extra ureninzet voor docenten en coaches

¹ Nederland telt op dit moment 68 bekostigde mbo-instellingen. De 6 instellingen die zijn bezocht in het kader van de casestudies zijn niet benaderd voor de enquête.

² Eén respondent heeft de enquête niet op instellingsniveau, maar op unit-/locatieniveau ingevuld. Waar nodig is hier in de analyses rekening mee gehouden.

³ De vragen over rekenen zijn door alle respondenten beantwoord. Eén respondent gaf aan (nagenoeg) niets te weten over de extra activiteiten voor Nederlandse taal en de daarmee gepaard gaande inzet van middelen op de instelling. De vragen over Nederlandse taal zijn daarom niet aan deze respondent voorgelegd.

⁴ In de tabellen hanteren we de terminologie die in de vragenlijst is gebruikt. Daarin is gevraagd naar rekenen als apart onderdeel en rekenen en Nederlandse taal in andere onderdelen van de opleiding.

meegebracht. Ook wordt er door veel instellingen ingezet op de (verdere) scholing van personeel.

Onderstaande tabel laat voor Nederlandse taal en rekenen ongeveer hetzelfde beeld zien, zij het op de meeste punten met iets minder hoge percentages bij taal.

Tabel 3.1 Ondernomen extra activiteiten op het gebied van rekenen en Nederlandse taal

	Rekenen (N=34)		Ned. taal (N=33)	
	n	%	n	%
<i>Lesaanbod en ondersteuning</i>				
Rekenen als apart onderdeel/extra uren Nederlandse taal	32	94%	27	82%
Bijspijker-/ondersteuningsuren	29	85%	27	82%
Rekenen/Ned. taal in andere onderdelen van de opleiding	13	38%	18	55%
Inzet experts/coaches voor begeleiding studenten	24	71%	16	49%
Anders	9	27%	6	18%
<i>Leermethoden</i>				
Gebruik digitaal oefenmateriaal/oefensites	25	74%	25	76%
Aanschaf leermethoden/aanvullende modules	27	79%	23	70%
Ontwikkelen eigen leermethoden/modules	9	27%	13	39%
Anders	6	18%	3	9%
<i>Toetsing</i>				
Meting startniveau van studenten	30	88%	28	85%
Vervolgmetingen niveau van studenten	22	65%	22	67%
Deelname pilotexamens	33	97%	31	94%
Anders	5	15%	2	6%
<i>Personele inzet</i>				
Inzet uren coördinatoren/ experts/ coaches	26	77%	22	67%
Inzet extra uren docenten	27	79%	21	64%
Inzet uren management en ondersteuning	17	50%	17	52%
<i>Professionalisering</i>				
Bezoek congressen, conferenties en/of netwerkbijeenkomsten	33	97%	30	91%
Na- of bijscholing didactiek (enkele dagdelen)	28	82%	26	79%
Opleiding docent/expert/coördinator (langer dan enkele dagdelen)	20	59%	15	46%
Deelname aan intervisie/intercollegiale consultatie	19	56%	13	39%
Scholing examensecretaris(sen)/examenleider(s)	11	32%	11	33%
Anders	4	12%	3	9%
<i>Beleidsontwikkeling</i>				
Opstellen/aanpassen beleidsplan	31	91%	30	91%
Anders	5	15%	6	18%
<i>Overige activiteiten</i>				
Voorlichting en communicatie naar studenten	27	79%	23	74%
Voorlichting en communicatie naar ouders	17	50%	15	48%
Inrichten rekencentrum/Inrichten taalcentrum	11	32%	12	39%
Anders	8	24%	7	23%

Ook in de cases viel op dat er in het mbo een breed scala aan activiteiten is ontplooid:

- In het lesaanbod worden er extra lessen taal en rekenen aangeboden en daarnaast ondersteuningsuren voor studenten met achterstanden op deze onderdelen. Daarbij wordt ook gebruikgemaakt van digitale leeromgevingen, waarin de studenten zelf oefenen.
- Er zijn methoden aangeschaft en vervangen, evenals digitaal oefenmateriaal.
- Alle bezochte instellingen nemen begintoetsen af en vervolgttoetsen (halverwege de opleiding of vaker). Daarbij merken enkele respondenten wel op dat de discipline en het bereik onder studenten bij het afnemen van de vervolgttoetsen tussen units/locaties⁵ kan verschillen. Naast deze toetsen gebruiken de docenten en coaches ook de toetsen van de methode om het niveau te meten.
- Er worden (extra) taal- en rekendocenten, taal- en rekencoaches en taal- en rekenexperts ingezet. Daarbij wordt er op bepaalde instellingen voor rekenen soms gekozen voor docenten die alleen rekenles geven en soms voor docenten die rekenen geven naast een andere les. Voor taal heeft men rond 2010 ook gebruikgemaakt van door het wegvallen van inburgeringstrajecten bij Educatie overtollig geworden docenten.
- In enkele instellingen zijn centraal taal- en rekencentra ingericht, waar experts aanwezig zijn, faciliteiten beschikbaar zijn en ondersteuning aan docenten en studenten gegeven kan worden.
- Er zijn projectleiders, centrale coördinatoren en coördinatoren per unit/locatie ingezet.
- Er hebben op de instellingen grote scholingstrajecten plaatsgevonden van alle betrokken functionarissen. Daarbij komen we verschillende vormen tegen, waarin scholing is ingekocht of in samenwerking met de lerarenopleiding en in sommige gevallen ook met collega-instellingen is vormgegeven.
- Naast de scholing benadrukken enkele respondenten de inrichting van uitwisselingstrajecten, waarin met medewerking van interne en externe experts de vakdidactische uitdagingen met de betrokken teamleden worden besproken, methodes kritisch worden beoordeeld, ontwikkelingen worden besproken et cetera. Deze interne kenniskringen worden door de instellingen als waardevol gezien.
- Op alle bezochte instellingen zijn er voorzieningen getroffen voor de examens, examenlokalen ingericht met ICT-voorzieningen en beveiligingen, soms centraal, soms op enkele units/locaties. Daarnaast is er energie en geld gestoken in de logistieke organisatie van de examens en de afname voor de betreffende studenten in de verschillende afnameperioden. Er zijn examenleiders en examensecretarissen aangesteld.
- Ten slotte is er geïnvesteerd in beleidsontwikkeling en -evaluatie en in communicatie over de ontwikkeling van het instellingsbeleid en het landelijk beleid.

⁵ We gebruiken in dit hoofdstuk de term unit/locatie voor de eenheden binnen een instelling. Binnen het mbo zelf wordt ook de term colleges regelmatig gebruikt.

Niveau van besluitvorming

Uit de enquête blijkt dat op een ruime helft van de instellingen (respectievelijk 59 en 54%) de keuzes ten aanzien van de activiteiten op het gebied van rekenen en Nederlandse taal geheel of vooral op centraal niveau worden gemaakt. Bij bijna de helft (respectievelijk 41 en 45%) van de instellingen worden deze keuzes geheel of vooral op het niveau van de onderliggende units/locaties gemaakt (zie tabel 3.2).

Tabel 3.2 Op welk niveau worden de keuzes gemaakt voor de activiteiten die op het gebied van rekenen en Nederlandse taal worden uitgevoerd?

	Rekenen (N=34)		Ned. taal (N=33)	
	n	%	n	%
Geheel op centraal niveau	7	21%	4	12%
Vooraf op centraal niveau en voor een klein deel op unit-/locatieniveau	13	38%	14	42%
Vooraf op unit-/locatieniveau en voor een klein deel op centraal niveau	12	35%	13	39%
Geheel op unit-/locatieniveau	2	6%	2	6%
Weet niet/geen antwoord	0	0%	0	0%
Totaal	34	100	33	100

Ook de voor de casestudies bezochte instellingen verschillen in de wijze waarop het taal- en rekenbeleid binnen de instelling wordt georganiseerd: centraal of decentraal. Er zijn instellingen die vanuit een centrale organisatie (centrale coördinatie of projectgroep) de ontwikkeling van het reken- en taalbeleid en de activiteiten bij de units/locaties leggen. Die krijgen een eigen budget volgens een evenredige verdeling naar studentenaantal, waarna ze hun eigen keuzes maken. Er zijn echter ook instellingen die de organisatie meer centraal houden, het budget niet verdelen en de units/locaties faciliteren op basis van in overleg vastgestelde prioriteiten. De keuze voor de organisatie- en aanstuuringsvorm lijkt voor een deel samen te hangen met de omvang van de instelling, de gebouwensituatie en de mate van spreiding over units/locaties.

Op sommige instellingen is de intensivering van het taal- en rekenonderwijs vormgegeven als een project, gestuurd door een centrale projectorganisatie. Op andere instellingen is de intensivering binnen de bestaande lijnorganisatie uitgevoerd. Waar projectorganisaties zijn ingericht, bevindt men zich nu op een kruispunt. De projecten worden soms afgebouwd, omdat de maatregelen in de afgelopen jaren zijn geïmplementeerd. In de betreffende bezochte cases bestond de projectorganisatie nog wel, zij het soms in afgeslankte vorm, om ondersteuning te bieden in de organisatie en te werken aan verdere innovaties en de borging van kwaliteit van het reken- en taalonderwijs.

3.3 Rekenen

Ontwikkeling

We hebben de instellingen voor een aantal hoofdactiviteiten gevraagd wanneer hiermee begonnen is. Tabel 3.3 laat zien dat de meeste instellingen in of na het jaar 2010 (het ingangsjaar van de regeling Intensivering Nederlandse taal en rekenen mbo) met de activiteiten gestart zijn. De tabel laat echter ook zien dat ongeveer één op de drie instellingen rekenen voor 2010 al aparte rekenlessen aanbood. Een kleiner deel van de instellingen was toen (ook) al bezig met de ontwikkeling of aanschaf van leermethoden, activiteiten op het gebied van toetsing en de professionalisering van personeel. Ten slotte zien we dat vier op de tien instellingen voor 2010 al beleidsactiviteiten uitvoerde.

Tabel 3.3 Start van de extra activiteiten voor rekenen

	Gestart voor 2010*	Gestart in/ na 2010*	Loopt nog	n
Rekenen als apart onderdeel	31%	69%	100%	32
Rekenen in andere onderdelen	21%	79%	96%	24
Bijspijker-/ondersteuningsuren	0%	100%	97%	31
De ontwikkeling of aanschaf van leermethoden	19%	81%	93%	28
Activiteiten op het gebied van toetsing	16%	84%	100%	28
De inzet van personeel	19%	81%	100%	29
De professionalisering van personeel	15%	85%	100%	31
Beleidsactiviteiten	39%	61%	94%	33
Overige activiteiten	20%	80%	100%	6

* De jaartallen konden niet door iedereen worden aangegeven. De percentages in deze kolommen zijn daarom gebaseerd op een iets kleiner aantal dan in de laatste kolom vermeld.

Voor de meeste instellingen (85%) wordt gemeld dat er geen of slechts kleine verschillen bestaan tussen de keuzes die door de verschillende units/locaties binnen de instelling worden gemaakt ten aanzien van de activiteiten op het gebied van rekenen (zie tabel 3.4). In enkele cases kwam echter naar voren dat de units/locaties wellicht niet verschillen in soort activiteiten, maar dat er wel verschillende keuzes gemaakt kunnen worden in het aantal uren rekenonderwijs of ondersteuning dat men aanbiedt, in de samenstelling van het docententeam dat men inzet (specifiek gespecialiseerd in rekenen of rekenen naast een andere les) en in de keuzes van methoden en oefenmateriaal. Dit kwam vooral voor op grote instellingen met veel verschillende units/locaties.

Tabel 3.4 Verschillen in keuzes van de verschillende units/sectoren/locaties voor de extra activiteiten op het gebied van rekenen?

	n	%
Ja, grote verschillen	4	12%
Ja, kleine verschillen	16	47%
Nee, niet of nauwelijks	13	38%
Weet niet/geen antwoord	1	3%
Totaal	34	100

Differentiatie

Tabel 3.5 laat zien dat, op iets meer dan de helft van de instellingen, de door de respondenten genoemde extra rekenactiviteiten gericht zijn op alle studenten. Voor iets minder dan de helft van de instellingen geldt dat de rekenactiviteiten vooral gericht zijn op studenten met een vermoedelijke of geconstateerde achterstand.

Tabel 3.5 Op welk deel van de studenten zijn de extra rekenactiviteiten vooral gericht? (meer antwoorden mogelijk)

	n	%
De activiteiten zijn gericht op alle studenten	18	53%
De activiteiten zijn (vooral) gericht op studenten met een (vermoedelijke of geconstateerde) achterstand	16	47%
De activiteiten zijn (vooral) gericht op studenten van een bepaald domein/bepaalde domeinen	1	3%
De activiteiten zijn (vooral) gericht op studenten van een bepaald mbo-niveau	1	3%
Anders	1	3%

Differentiatie tussen leerwegen

Respondenten is gevraagd of er binnen de instelling verschillen bestaan tussen de mate van inzet voor rekenen in de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) en de beroepsopleidende leerweg (bol). Ruim acht op de tien respondenten antwoordden hierop dat er in de bol meer wordt ingezet op rekenen dan in de bbl.

We hebben deze respondenten ook gevraagd of er een verschil bestaat tussen de manier waarop er in beide leerwegen aandacht wordt besteed aan taal en rekenen. Dit bleek op de helft van de instellingen het geval te zijn. Het verschil zit daarbij vooral in het feit dat van bbl-studenten meer zelfwerkzaamheid wordt verwacht. Zij moeten vaker thuis aan de slag, veelal met digitaal oefenmateriaal.

Differentiatie tussen domeinen

In tabel 3.6 is te zien dat er vooral in het domein Zorg en welzijn relatief veel rekenactiviteiten plaatsvinden. Ook binnen het domein Voedsel, natuur & leefomgeving, de Entreeopleiding en het domein Economie & administratie wordt relatief veel aandacht besteed aan rekenen. Domeinen waarin relatief weinig rekenactiviteiten plaatsvinden, zijn Mobiliteit en voertuigen, Afbouw

hout & onderhoud, en Bouw & infra. Dit beeld strookt met wat we hoorden tijdens de casestudies.

Tabel 3.6 Mate van inzet van extra activiteiten voor rekenen in de verschillende domeinen

Domein	Inzet				n
	Relatief weinig	Gemiddeld	Relatief veel	N.v.t./ weet niet	
Entreeopleiding	0%	50%	30%	20%	20
Bouw en infra	25%	44%	0%	21%	16
Afbouw, hout en onderhoud	29%	43%	0%	28%	14
Techniek en procesindustrie	19%	50%	0%	31%	16
Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek	14%	72%	0%	14%	7
Media en vormgeving	7%	60%	0%	33%	15
Informatie en communicatietechnologie	11%	61%	0%	28%	18
Mobiliteit en voertuigen	31%	46%	0%	23%	13
Transport, scheepvaart en logistiek	0%	78%	0%	22%	9
Handel en ondernemerschap	0%	61%	17%	22%	18
Economie en administratie	0%	50%	28%	22%	18
Veiligheid en sport	7%	57%	7%	29%	14
Uiterlijke verzorging	0%	69%	8%	23%	13
Horeca en bakkerij	0%	69%	15%	16%	13
Toerisme en recreatie	0%	73%	7%	20%	15
Zorg en welzijn	0%	19%	56%	25%	16
Voedsel, natuur en leefomgeving	0%	50%	33%	17	6

We hebben de respondenten ook gevraagd of er tussen de domeinen verschillen bestaan in de keuze van de extra activiteiten voor rekenen. Dit blijkt op een ruime meerderheid van de instellingen (59%) niet het geval te zijn. Op ongeveer een derde (35%) van de instellingen maken de verschillende domeinen wel andere keuzes als het gaat om de aangeboden rekenactiviteiten.

Lesaanbod

Op de instellingen waar aparte rekenlessen worden aangeboden, betreft het bijna altijd helemaal, of in ieder geval voor een deel, extra toegevoegde uren. Er wordt bijna niet geschoven met uren voor andere onderdelen (zie tabel 3.7).

Tabel 3.7 Aparte rekenlessen: extra aan de lessentabel toegevoegde uren of geschoven met andere onderdelen?

	n	%
Het zijn (vooral) extra toegevoegde uren	13	41%
Het zijn deels extra toegevoegde uren/er is deels met uren van andere onderdelen geschoven	16	50%
Er is (vooral) geschoven met andere onderdelen	2	6%
Weet niet/geen antwoord	1	3%
Totaal	32	100

Op ruim driekwart van de instellingen zijn de bijspijker- en ondersteuningsuren specifiek gericht op rekenen. Op ruim vijftien procent van de instellingen zijn het uren waarin, naast ondersteuning bij rekenen, ook algemene ondersteuning gegeven wordt (zie tabel 3.8).

Tabel 3.8 Bijspijker-/ondersteuningsuren: specifiek gericht op rekenen of algemene ondersteuningsuren?

	n	%
Het zijn (vooral) specifieke ondersteuningsuren voor rekenen	23	79%
Het zijn deels specifieke ondersteuningsuren voor rekenen/ deels algemene ondersteuningsuren	5	17%
Het zijn (vooral) algemene ondersteuningsuren*	1	3%
Weet niet/geen antwoord	0	0%
Totaal	29	100%

* Dit zijn, strikt genomen, dus geen uren die uit de extra middelen voor taal en rekenen worden betaald.

Bereik van activiteiten en personele inzet

Het percentage studenten dat met de aparte rekenlessen, de bijspijker- en ondersteuningsuren voor rekenen, de start- en vervolgttoetsingen en de examinering wordt bereikt, ligt op de instellingen gemiddeld op respectievelijk 88, 15, 83 en 85 procent.⁶

De respondenten is ook gevraagd hoeveel docenten en hoeveel fte docent er op hun instelling in het huidige schooljaar (2015-2016) worden ingezet voor de verschillende activiteiten. Tabel 3.9 laat zien dat er voor aparte rekenlessen gemiddeld ongeveer 40 docenten (12 fte) worden ingezet. Bijspijker- en ondersteuningsuren worden gemiddeld door ongeveer 11 docenten (2 fte) gegeven. Voor coördinatie en management en beleidsontwikkeling worden gemiddeld respectievelijk 5 docenten (0,6 fte) en 3 docenten (0,4 fte) ingezet. Naast de aparte rekenlessen vragen ook de start- en vervolgmetingen en de examinering veel inzet van docenten. Dit schooljaar houden respectievelijk 27 (1,7 fte) en 19 docenten (2,2 fte) zich hiermee bezig.

⁶ Dit komt respectievelijk neer op gemiddeld 4786, 887, 4804 en 4786 studenten per instelling.

Wanneer we kijken naar de aantallen docenten en fte dat met de professionaliseringsactiviteiten wordt bereikt, zien we dat didactische na- of bijscholing een grote post is. Hiervoor worden in 2015-2016 gemiddeld 16 docenten (2 fte) voor ingezet.

Tabel 3.9 Door respondenten geschat aantal docenten en aantal fte-docent dat in het huidige schooljaar (2015-2016) wordt ingezet voor de extra rekenactiviteiten

Activiteit	Gemiddeld aantal docenten	n	Gemiddeld aantal fte docent	n
<i>Lesaanbod</i>				
Rekenen als apart onderdeel	40	31	11,8	20
Bijspijker-/ondersteuningsuren	11	29	2,0	23
<i>Coördinatie en beleid</i>				
Coördinatie	5	30	0,6	27
Management en beleidsontwikkeling	3	28	0,4	24
<i>Toetsing en examinering</i>				
Start- en vervolgmetingen	27	27	1,7	16
Examinering	19	25	2,2	16
<i>Inzet en professionalisering van personeel</i>				
Inzet van personeel	24	25	1,8	14
Na- of bijscholing didactiek (enkele dagdelen)	16	33	2,0	19
Opleiding docent/expert/coach (langer)	4	30	1,0	23
Scholing examensecretarissen/examenleiders	2	30	0,03	27

Verbetering

Tabel 3.10 laat zien dat zeven op de tien respondenten van mening zijn dat het rekenonderwijs op de instelling door de uitgevoerde activiteiten (zeer) sterk is verbeterd. Ter toelichting hierop wijst een grote meerderheid (82%) van de respondenten op de verbeterde resultaten. Daarnaast wordt er vooral gewezen op de verhoging van de motivatie van de docenten (70%) en de toegenomen aandacht voor individuele studenten (64%).

Wat betreft de verbetering van de rekenvaardigheden is men minder uitgesproken. Dan zijn maar vier op de tien respondenten van mening dat de rekenvaardigheden (zeer) sterk verbeterd zijn.

Tabel 3.10 Bent u van mening dat de uitgevoerde extra activiteiten hebben geleid tot een verbetering van het rekenonderwijs en de rekenvaardigheden op uw instelling?

	Rekenonderwijs		Rekenvaardigheden	
	n	%	n	%
Ja, zeer sterk verbeterd	3	9%	2	6%
Ja, sterk verbeterd	21	62%	12	35%
Ja, enigszins verbeterd	9	26%	16	47%
Nee, dat is nog niet verbeterd	0	0%	0	0%
Weet niet/geen antwoord	1	3%	4	12%
n	34	100	34	100

3.4 Nederlandse taal

Ontwikkeling

We hebben de instellingen voor een aantal extra activiteiten op het gebied van Nederlandse taal gevraagd wanneer hiermee begonnen is. Tabel 3.11 laat, net als bij rekenen, zien dat de meeste instellingen in of na het jaar 2010 (het ingangsjaar van de regeling Intensivering Nederlandse taal en rekenen mbo) met de extra activiteiten gestart zijn. De tabel laat echter ook zien dat op een kwart van de instellingen voor 2010 al extra uren Nederlandse taal werden aangeboden. Een iets kleiner deel van de instellingen was toen (ook) al bezig met de ontwikkeling of aanschaf van leermethoden en activiteiten op het gebied van toetsing. Ten slotte zien we, net als bij rekenen, dat iets minder dan de helft van de instellingen voor 2010 al (voorbereidende) beleidsactiviteiten uitvoerde.

Tabel 3.11 Start van de extra taalactiviteiten

	Gestart voor 2010*	Gestart in/ na 2010*	Loopt nog	n
Extra uren Nederlandse taal	25%	75%	100%	27
Nederlandse taal in andere onderdelen	11%	89%	96%	23
Bijspijker-/ondersteuningsuren	15%	85%	97%	30
De ontwikkeling of aanschaf van leermethoden	24%	76%	93%	29
Activiteiten op het gebied van toetsing	20%	80%	100%	29
De inzet van personeel	14%	86%	100%	25
De professionalisering van personeel	16%	84%	97%	30
Beleidsactiviteiten	44%	56%	89%	28
Overige activiteiten	25%	75%	100%	8

* De jaartallen konden niet door iedereen worden aangegeven. De percentages in deze kolommen zijn daarom gebaseerd op een iets kleiner aantal dan in de laatste kolom vermeld.

Voor de meeste instellingen (84%) geldt dat er volgens de respondenten geen of slechts kleine verschillen bestaan tussen de keuzes die door de verschillende units/locaties binnen de instelling worden gemaakt ten aanzien van de activiteiten op het gebied van Nederlandse taal (zie tabel 3.12). Zoals eerder gezegd, hebben we in de cases echter ook voorbeelden gezien waar de verschillen wel groot waren.

Tabel 3.12 Bestaan er verschillen in keuzes die door verschillende units/sectoren/locaties worden gemaakt voor extra activiteiten op het gebied van Nederlandse taal?

	n	%
Ja, grote verschillen	4	12%
Ja, kleine verschillen	14	42%
Nee, niet of nauwelijks	14	42%
Weet niet/geen antwoord	1	3%
Totaal	33	100

Differentiatie

Op twee derde van de instellingen zijn de door de respondenten genoemde extra taalactiviteiten gericht op alle studenten (zie tabel 3.13). Voor ongeveer een derde van de instellingen geldt dat de extra taalactiviteiten vooral gericht zijn op studenten met een vermoedelijke of geconstateerde achterstand.

Tabel 3.13 Op welk deel van de studenten zijn de extra taalactiviteiten vooral gericht? (meer antwoorden mogelijk)

	n	%
De activiteiten zijn gericht op alle studenten	22	67%
De activiteiten zijn (vooral) gericht op studenten met een (vermoedelijke of geconstateerde) achterstand	10	30%
De activiteiten zijn (vooral) gericht op studenten van een bepaald domein/bepaalde domeinen*	2	6%
De activiteiten zijn (vooral) gericht op studenten van een bepaald mbo-niveau	1	3%
Anders	1	3%

Differentiatie tussen leerwegen

Op de vraag of er binnen de instelling verschillen bestaan tussen de mate van inzet voor taal tussen de bbl en de bol antwoordde driekwart van de respondenten dat er in de bol meer wordt ingezet op taal dan in de bbl.

We hebben de respondenten van instellingen ook gevraagd of er een verschil bestaat in de manier waarop er binnen beide leerwegen aandacht wordt besteed aan taal. Dit bleek op de helft van de instellingen het geval te zijn. Het verschil zit daarbij, net als bij rekenen, vooral in het feit dat van bbl-studenten meer zelfwerkzaamheid wordt verwacht.

Differentiatie tussen domeinen

In tabel 3.14 is te zien dat er vooral in de Entreeopleiding veel taalactiviteiten plaatsvinden. Dat geldt ook, zij het iets minder sterk, voor Voedsel, natuur en leefomgeving en voor Economie en administratie.

Verder laat de tabel zien dat er eigenlijk geen domeinen aan te wijzen zijn waarin relatief weinig taalactiviteiten plaatsvinden.

Tabel 3.14 Mate van inzet van extra activiteiten voor Nederlandse taal in de verschillende domeinen

Domein	Inzet				n
	Relatief weinig	Gemiddeld	Relatief veel	N.v.t./ weet niet	
Entreeopleiding	0%	40%	50%	20%	20
Bouw en infra	0%	56%	13%	31%	16
Afbouw, hout en onderhoud	0%	67%	0%	33%	15
Techniek en procesindustrie	0%	60%	13%	27%	15
Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek	0%	77%	0%	25%	8
Media en vormgeving	0%	60%	7%	33%	15
Informatie en communicatietechnologie	0%	59%	18%	23%	17
Mobiliteit en voertuigen	0%	64%	7%	29%	14
Transport, scheepvaart en logistiek	0%	78%	0%	22%	9
Handel en ondernemerschap	0%	56%	22%	22%	18
Economie en administratie	6%	50%	28%	16%	18
Veiligheid en sport	7%	60%	0%	33%	15
Uiterlijke verzorging	0%	69%	8%	23%	13
Horeca en bakkerij	7%	64%	7%	22%	14
Toerisme en recreatie	0%	63%	19%	18%	16
Zorg en welzijn	0%	59%	18%	23%	17
Voedsel, natuur en leefomgeving	0%	50%	33%	17	6

Lesaanbod

Op de instellingen waar extra uren Nederlandse taal worden aangeboden, betreft het in een derde van de gevallen (vooral) extra toegevoegde uren (zie tabel 3.15). In ruim de helft van de gevallen betreft het deels extra toegevoegde uren en is er deels met uren voor andere onderdelen geschoven. Dit is een ander beeld dan we zagen bij rekenen, waar bijna niet wordt geschoven met uren voor andere onderdelen.

Tabel 3.15 Extra uren Nederlandse taal: extra aan de lessentabel toegevoegde uren of geschoven met andere onderdelen?

	n	%
Het zijn (vooral) extra toegevoegde uren	9	33%
Het zijn deels extra toegevoegde uren/er is deels met uren van andere onderdelen geschoven	15	56%
Er is (vooral) geschoven met andere onderdelen	2	7%
Weet niet/geen antwoord	1	4%
Totaal	27	100

Op ongeveer driekwart van de instellingen zijn de bijspijker- en ondersteuningsuren specifiek gericht op taal. Op een op de vijf instellingen zijn het uren waarin, naast ondersteuning bij Nederlandse taal, ook algemene ondersteuning gegeven wordt (zie tabel 3.16).

Tabel 3.16 Bijspijker-/ondersteuningsuren: specifiek gericht op taal of algemene ondersteuningsuren?

	n	%
Het zijn (vooral) specifieke ondersteuningsuren voor taal	20	74%
Het zijn deels specifieke ondersteuningsuren voor taal/ deels algemene ondersteuningsuren	6	22%
Het zijn (vooral) algemene ondersteuningsuren	1	4%
Weet niet/geen antwoord	0	0%
Totaal	27	100%

Bereik en personele inzet

Het percentage studenten dat met de extra taaluren, de bijspijker- en ondersteuningsuren voor taal, de start- en vervolgoetsingen, en de examinering wordt bereikt, ligt gemiddeld op respectievelijk 75, 6, 80 en 78 procent.⁷ Met name het bereik van de bijspijker- en ondersteuningsuren is relatief laag vergeleken met rekenen.

De respondenten is ook gevraagd hoeveel docenten en hoeveel fte docent hun instelling in het huidige schooljaar (2015-2016) inzet voor de verschillende taalactiviteiten. Tabel 3.17 geeft de resultaten hiervan weer. Gemiddeld worden er voor extra uren Nederlandse taal ongeveer 28 docenten (7 fte) ingezet. Bijspijker- en ondersteuningsuren worden gemiddeld door ongeveer 9 docenten gegeven (1,6 fte). Voor coördinatie en management en beleidsontwikkeling worden gemiddeld respectievelijk 3 docenten (0,5 fte) en 2 docenten (0,4 fte) ingezet. Naast extra uren Nederlandse taal vragen ook de start- en vervolgmetingen en de examinering veel inzet van docenten. Dit schooljaar houden respectievelijk 23 (0,9 fte) en 17 docenten (1,2 fte) zich hiermee bezig.

Wanneer we kijken naar de aantallen docenten en fte die met de professionaliseringsactiviteiten worden bereikt, zien we dat didactische na- of bijscholing een grote post is. Hiervoor worden in 2015-2016 gemiddeld 14 docenten (0,6 fte) ingezet.

⁷ Dit komt respectievelijk neer op gemiddeld: 3846, 494, 5194 en 3846 studenten per instelling.

Tabel 3.17 Door respondenten geschat aantal docenten en aantal fte docent dat in het huidige schooljaar (2015-2016) wordt ingezet voor de extra taalactiviteiten

Activiteit	Gemiddeld aantal docenten	n	Gemiddeld aantal fte docent	n
<i>Lesaanbod</i>				
Extra uren Nederlandse taal	28	28	7,3	18
Bijspijker-/ondersteuningsuren	9	25	1,6	21
<i>Coördinatie en beleid</i>				
Coördinatie	3	30	0,5	28
Management en beleidsontwikkeling	2	25	0,4	19
<i>Toetsing en examinering</i>				
Start- en vervolgmetingen	23	24	0,9	13
Examinering	17	23	1,2	14
<i>Inzet en professionalisering van personeel</i>				
Inzet van personeel	9	22	1,0	12
Na- of bijscholing didactiek (enkele dagdelen)	14	27	0,6	14
Opleiding docent/expert/coach (langer)	1	28	0,05	24
Scholing examensecretarissen/examenleiders	2	29	0,01	24

Verbetering

Tabel 3.18 laat zien dat ruim vier tiende van de respondenten (42%) van mening is dat het taalonderwijs op instelling door de uitgevoerde activiteiten sterk verbeterd is (bij rekenen was dit percentage 62%). Gevraagd naar een toelichting wijst een grote meerderheid (84%) van de respondenten op de verbeterde resultaten. Daarnaast wordt er vooral gewezen op de verhoging van de motivatie van de docenten (66%) en de toegenomen aandacht voor individuele studenten (63%). Dit is hetzelfde beeld als we zagen bij rekenen. Wat betreft de verbetering van de taalvaardigheden is men, net als bij rekenen, minder positief. Ongeveer een kwart van de respondenten is van mening dat de taalvaardigheden van de studenten sterk verbeterd is (bij rekenen was dit percentage 35%).

Tabel 3.18 Bent u van mening dat de uitgevoerde extra activiteiten hebben geleid tot een verbetering van het taalonderwijs en de taalvaardigheden op uw instelling?

	Taalonderwijs		Taalvaardigheden	
	n	%	n	%
Ja, zeer sterk verbeterd	1	3%	0	0%
Ja, sterk verbeterd	14	42%	9	27%
Ja, enigszins verbeterd	18	55%	21	64%
Nee, dat is nog niet verbeterd	0	0%	0	0%
Weet niet/geen antwoord	0	0%	3	9%
n	33	100	33	100

3.5 Casestudies: ontwikkeling en sturen op resultaten

De voor de casestudies bezochte instellingen zijn niet tevreden over het rendement van hun maatregelen en zoeken in de meeste gevallen naar manieren waarop ze het onderwijs en de resultaten voor zowel taal als rekenen verder kunnen verbeteren. Daarbij hebben ze ook behoefte aan goede sturingsinformatie. Enkele instellingen geven aan de resultaten van het rekenexamen te gebruiken als indicator voor het in kaart brengen waar (welke locaties, welke opleidingen) het goed gaat en waar het minder gaat. Ze zouden meer willen sturen op resultaten, maar geven daarbij ook aan dat er behoefte is om de examenresultaten te verbinden aan en te combineren met andere indicatoren voor de kwaliteit van hun aanpak. De informatiesystemen laten dat echter nog onvoldoende toe.

Sommige instellingen gebruiken specifieke kwaliteitsinstrumenten ter evaluatie. Zo hebben we een instelling gesproken waar ze in verband met tegenvallende resultaten intern een instrument hebben ontworpen om een aantal kwaliteitsaspecten van het taal- en rekenonderwijs per opleiding in beeld te brengen. Met behulp van dit instrument kan het onderwijs op meerdere aspecten worden geëvalueerd. Die informatie kan weer worden gebruikt om een kwaliteitsinjectie te geven.

Wat in de cases opvalt, is dat ook deze (actieve) instellingen in een aantal gevallen nog zoekend zijn naar wat werkt en naar wat succesfactoren voor het taal- en rekenonderwijs zijn. Eerder gemaakte keuzes in het lesaanbod, in de inzet van specifiek personeel, in methodes, et cetera zijn in de afgelopen jaren al herzien of staan ter discussie. Zo hoorden we op enkele instellingen dat een aanvankelijke keuze voor een groter aantal reken- en taalcoaches (met een beperkt aantal uren) op de opleidingen nu werd herzien en dat men meer ging kiezen voor een kleiner aantal speciale taal- en rekenexperts (met een groter aantal uren) die de teams ondersteunen en adviseren. Binnen verschillende instellingen wordt gediscussieerd over de (vooral voor rekenen) in te zetten docenten: kunnen dat docenten zijn die rekenles geven naast hun overige lessen of is het beter te kiezen voor een kernteam van specialisten? Ook wordt op verschillende instellingen de verhouding generieke uren en bijspijker-/ondersteuningsuren nog verder uitgebalanceerd.

De discussie over het uitstellen van het meetellen van het resultaat van het rekenexamen voor de slaag-zakbeslissing is iets wat alle bezochte instellingen zorgen baart. Ze zien een dreigend verlies aan draagvlak onder de studenten, maar ook onder de teams. Studenten zijn moeilijker te motiveren zonder stok achter de deur. Maar ook prioriteiten van teamleiders en docenten kunnen gaan verschuiven naar andere thema's die in het mbo evenzeer om aandacht vragen. Dat houdt risico's in voor het borgen van de genomen maatregelen en het verder verbeteren van het onderwijsproces.

3.6 Ingezette versus ontvangen middelen

Anders dan het vo waren de toegekende gelden in het mbo wél geormerkt en hebben de instellingen de besteding van de gelden verantwoord in hun jaarverslag. Om de besteding van de aanvullende middelen voor de extra taal- en rekenactiviteiten in beeld te brengen gebruiken we informatie uit die jaarverslagen. Eerst analyseren we de informatie die instellingen hebben geleverd via het format voor het inhoudelijk verslag dat in de Regeling intensivering taal en rekenen mbo is opgenomen (zie bijlage 1). Deze informatie is voor circa één op de drie instellingen beschikbaar. Daarna analyseren we de ingezette middelen door ook te kijken naar de financiële informatie over taal en rekenen uit de jaarrekeningen. Deze informatie is beschikbaar voor vrijwel alle instellingen.⁸

Bestedingen per activiteit

Een deel van de instellingen heeft het bovengenoemde format gebruikt en een nadere specificatie gegeven van hun extra taal- en rekenactiviteiten. Met behulp van dat format wordt aangegeven welke activiteiten er in het verslagjaar met de extra middelen uit deze regeling zijn ondernomen, welke middeleninzet daarmee was gemoeid en wat het bereik van die inzet was (onder deelnemers/studenten en personeel). Inclusief feitelijke middeleninzet is deze informatie beschikbaar voor circa één op de drie instellingen. Als we op basis van deze ingevulde formats kijken naar de verdeling van de ingezette middelen over de verschillende activiteiten, dan zien we dat de instellingen vanaf 2011 echt zijn begonnen met het uitbreiden van het les- en ondersteuningsaanbod. Ruim de helft van de ingezette middelen gaat vanaf dan naar de activiteiten die te maken hebben met extra onderwijstijd voor rekenen en taal. Het andere deel gaat in de eerste plaats naar aanpassingen in de pedagogiek en didactiek en verder min of meer gelijkelijk naar de andere activiteiten.

Tabel 3.19 Verdeling bestedingen naar activiteitensoort

	2010	2011	2012	2013	2014
Aanpassingen in de didactiek en pedagogiek van de beroepsopleidingen	22%	18%	22%	20%	12%
Toetsing van deelnemers*	11%	8%	8%	9%	9%
Extra onderwijstijd**	34%	54%	51%	48%	54%
Nieuwe en/of aangepaste faciliteiten	10%	6%	6%	8%	5%
Professionalisering van docenten	11%	7%	6%	6%	7%
Professionalisering van overige functionarissen	2%	1%	2%	1%	2%
Overige activiteiten	10%	6%	5%	8%	11%
N	16	18	21	21	21

* Het betreft hier start- en vervolgmetingen van het niveau van de studenten.

** Lesuren en ondersteuningsuren

⁸ We hebben daarbij, zoals in hoofdstuk 1, voetnoot 2 al vermeld, gebruikgemaakt van eerder door het Steunpunt Taal en Rekenen mbo gemaakte overzichten en analyses en die waar nodig aangevuld.

Ingezette middelen

Volgens de ingevulde toelichtingsformats wordt er gemiddeld jaarlijks 0,8 tot 1,2 miljoen euro per instelling besteed aan de verschillende extra taal- en rekenactiviteiten. Daarmee komen de betreffende bestedingen vanaf 2011 hoger uit dan het jaarlijks toegekende bedrag.

Tabel 3.20 Jaarlijks toegekend en besteed: informatieformats*

	2010	2011	2012	2013	2014
<i>Toegekende middelen</i>					
In miljoenen euros	13,0	11,1	19,4	15,6	19,2
Gemiddeld per instelling	0,9	0,7	1,0	0,9	1,0
<i>Besteed aan activiteiten (volgens format)</i>					
In miljoenen euros	11,2	14,6	22,0	18,1	24,9
Gemiddeld per instelling	0,8	1,0	1,2	1,0	1,2
% van toegekend	86%	132%	113%	116%	130%
n	14	15	19	18	20

* Het gaat hier dus alleen om de toegekende en bestede middelen van de instellingen die het format hebben ingevuld.

Daarnaast bevatten de jaarrekeningen zelf voor vrijwel alle instellingen informatie over de, in het kader van het intensiveringsprogramma taal- en rekenonderwijs, toegekende en bestede totaalbedragen. De analyse van de in de jaarrekeningen opgenomen toegekende en bestede bedragen levert een iets ander beeld op dan hierboven (weergegeven in tabel 3.21). Na een opstartfase in 2010 en in 2011 is in de loop van de jaren een steeds groter deel van het jaarlijks beschikbare budget besteed aan activiteiten voor rekenen en taal. Dit loopt in de laatste jaren op richting de 100%. Dat betekent dat de instellingen volgens de jaarrekeningen langzamerhand nagenoeg eenzelfde bedrag dat ze extra hebben ontvangen voor Nederlandse taal en rekenen ook hebben uitgegeven hieraan. Daarbij merken we op dat de instellingen de middelen ook mochten doorschuiven en meenemen naar latere jaren. En wat ze niet hebben uitgegeven aan het eind van 2014, mochten ze meenemen naar het investeringsbudget van de kwaliteitsafspraken.

Tabel 3.21 Jaarlijks ontvangen en ingezet: jaarrekeningen

	2010		2011		2012		2013		2014	
	in milj.*	uit %**	in milj.	uit %	in milj.	uit %	in milj.	uit %	in milj.	uit %
Roc	€ 50,6	66%	€ 45,1	70%	€ 43,0	83%	€ 45,3	89%	€ 45,3	94%
Aoc	€ 1,8	53%	€ 1,9	81%	€ 2,0	84%	€ 1,5	84%	€ 1,4	100%
Vakcollege	€ 2,0	65%	€ 1,8	63%	€ 1,9	113%	€ 1,9	96%	€ 2,3	97%
Totaal	€ 54,3	66%	€ 48,8	70%	€ 46,9	84%	€ 48,8	89%	€ 49,1	94%
n	54		59		56		62		56	

* Inkomsten in miljoenen euro's.

** Uitgaven in percentage van de inkomsten.

Als we kijken naar de gegevens, dan blijkt dat de instellingen die het format hebben ingevuld, gemiddeld meer (circa 15 tot 20 procent, maar in sommige gevallen nog fors meer) uitgeven dan zij in hun jaarrekening aan uitgaven uit de geormerkte middelen hebben opgenomen. Er worden door de instellingen dus keuzes gemaakt in wat men in de jaarrekening wel en niet ten laste brengt van de geormerkte middelen. In de inhoudelijke formats zijn dan waarschijnlijk alle kosten voor reken- en taalactiviteiten opgenomen, terwijl in de jaarrekening een deel hiervan aan de extra en een deel aan de reguliere activiteiten wordt toegerekend.⁹ Navraag bij enkele voor de cases bezochte instellingen maakt duidelijk dat het voor de instellingen moeilijk is om een harde scheiding te maken tussen de activiteiten die ten laste komen van de extra middelen en van de reguliere middelen.¹⁰

Dit beeld wijst op hetzelfde mechanisme als in het vo. De instellingen zijn aan de slag gegaan en hebben daarbij een aantal keuzes gemaakt. In die keuzes worden ze meer geleid door welke activiteiten ze denken te moeten uitvoeren, dan door de kaders van de beschikbaar gestelde gelden.

⁹ Dit is al eerder geconstateerd door het Steunpunt Taal- en Rekenen mbo naar aanleiding van hun inventarisatie van de formats in de jaarverslagen. Zie noot 2 van hoofdstuk 1.

¹⁰ Zo zagen we bijvoorbeeld een instelling die jaarlijks een vast standaardpercentage van de ingezette lessen rekenen en taal toeschreef aan het reguliere onderwijsproces.

4 NABESCHOUWING

Het uitgevoerde onderzoek had als doel licht te werpen op de extra activiteiten die de vo-scholen en mbo-instellingen in de periode 2008-2015 hebben ondernomen met de beschikbaar gestelde extra middelen voor Nederlandse taal en rekenen.

Uit het onderzoek blijkt dat er in beide sectoren veel extra activiteiten zijn en worden ondernomen. Daarbij hebben de invoering van de referentieniveaus, de rekentoets in het vo en de taal- en rekenexamens een belangrijke rol gespeeld.

In de praktijk is en wordt vooral ingezet op extra lessen (in beide sectoren voor rekenen en met name in het mbo ook voor Nederlandse taal) en extra ondersteuningsuren. Daar worden docenten, coaches en coördinatoren voor ingezet, die vaak specifieke nascholing en opleidingen hebben gehad. Wat we daarbij zien is dat er bij deze vakken steeds meer individueel gerichte en adaptieve ondersteuning (door de docenten en digitaal) wordt ontwikkeld.

Bij de inzet van de financiële middelen zien we dat in de vo-scholen weinig zicht is op de omvang van de beschikbaar gestelde gelden. Men heeft zich dan ook niet laten leiden door de budgetkaders van de verschillende regelingen, maar is aan de slag gegaan met het reken- en taalonderwijs vanuit de nieuwe vereisten gesteld door de referentieniveaus en de rekentoets. Daarbij wordt duidelijk meer ingezet dan er via de aanvullende middelen beschikbaar is gesteld.

In het mbo zijn de gelden geormerkt en is meer inzicht in de jaarlijks toegekende aanvullende middelen. Op basis van specificaties van de extra activiteiten komen de uitgaven ook in het mbo gemiddeld hoger uit dan de toegekende bedragen. Kijken we naar de in de jaarrekeningen opgevoerde uitgaven dan komen die echter wat lager uit. Het is voor de instellingen blijkbaar moeilijk om een scheiding te maken tussen activiteiten die bekostigd worden uit de reguliere middelen en uit de aanvullende middelen. Men lijkt zich ook hier meer te laten leiden door wat men vindt te moeten uitvoeren in het kader van de onderwijsverbetering, dan door de kaders van de beschikbaar gestelde middelen.

Tot slot viel ons op dat in beide sectoren, maar met name in het mbo, soms nog wordt gezocht naar de aanpak die het beste werkt. Scholen en instellingen kijken daarbij vooral naar de ontwikkeling van de toets- en examenresultaten en naar de motivatie van leerlingen/studenten en het docententeam. Die motivatie staat onder druk door het uitstellen van het meetellen van de toets- en examenresultaten. Dat is een zorg die in beide sectoren duidelijk wordt geuit. Veel respondenten melden verder dat aanvullende informatie over de kwaliteit en effecten van aanpakken beperkt beschikbaar is. Die meer evaluatieve informatie, nodig voor verdere sturing, moet verder worden ontwikkeld.

BIJLAGE 1
Format voor het inhoudelijk verslag
Onderdeel1: Ondernomen activiteiten, bestede middelen en bereikte deelnemers en personeelsleden

Activiteit(en)	Betreft Ned. taal (T) en/of rekenen (R)	Hieraan bestede middelen in euro's	Aantal bereikte deelnemers	Aantal bereikte personeelsleden
A Aanpassingen in de didactiek en pedagogiek				
1.				
2.				
3.				
B Toetsing van deelnemers				
1.				
2.				
3.				
C Extra onderwijstijd				
1.				
2.				
3.				
D Nieuwe of aangepaste faciliteiten				
1.				
2.				
3.				
E1 Professionalisering van docenten				
1.				
2.				
3.				
E2 Professionalisering van overige functionarissen				
1.				
2.				
3.				

* Voluit: Aanpassingen in de didactiek en pedagogiek van de beroepsopleidingen met het oog op de intensivering van het taal-en rekenonderwijs

Bron: Regeling intensivering Nederlandse taal en rekenen mbo. Staatscourant Nr. 16810, 9 november 2009.

Regioplan Beleidsonderzoek

Jollemanhof 18 (6^e etage)

1019 GW Amsterdam

T 020 531 531 5

E info@regioplan.nl

I www.regioplan.nl